

Sisukord

Sissejuhatus	5
5.1. Eesmärk ja uurimisküsimused	6
5.1.1. Andmekogumise ja –analüüsi meetodid	7
5.1.1.1. <i>Sisuanalüüs</i>	8
5.1.1.2. <i>Süvaintervjuud stiimulmaterjali kasutamisega venekeelses auditooriumis</i>	10
5.1.1.3. <i>Süvaintervjuud eestikeelses auditooriumis</i>	14
5.2. Tulemused	16
5.2.1. Sündmuste konstrueerimine erinevates meediakanalites	17
5.2.1.1. <i>Arhangelsk</i>	17
5.2.1.2. <i>Ida majandusfoorum</i>	20
5.2.1.3. <i>Navalnõi mürgitamine</i>	20
5.2.2. Auditooriumianalüüs	33
5.2.2.1. <i>Eestlastest uudistevältijad</i>	33
5.2.2.2. <i>Venekeelsete intervjuude kokkuvõte</i>	37
5.3. Kokkuvõtteks: auditooriumi haavatavused ja vastupanuvõime	45
Lisa. Intervjuu kava venekeelsele intervjuueeritavale	47

Sissejuhatus

Eesti inforuumis seostatakse valeuudiste levimise ohtu eelkõige Venemaa tegevusega¹. Eestis võib see küll kõige selgemalt avalduda sealtkaudu, kuid maailmas üldiselt on tegemist palju laiemalt esineva ja vana nähtusega, mis on võimendunud seoses globaalse ning hübriidse meediasüsteemi kujunemise ning sotsiaalmeedia laialdase kasutuselevõtuga². Infokorruptust peetakse nii avalikkuses, poliitikadokumentides kui ka teadusuuringutes ohuks arutlevale demokraatiale³. On näidatud, et valeinfo levik õhnestab inimeste usaldust riigi ja selle institutsioonide suhtes, suurendab inimeste ja sotsiaalsete gruppide omavahelisi konflikte ja seeläbi vähendab ühiskondlikku sidusust ning tervikuna õhnestab mehhanisme, millele on tuginenud tänapäevane demokraatlik ühiskonnakorraldus⁴. Riikide vastupanuvõimet (säilienõtkust) infokorruptusega kaasnevatele ühiskonna lagunemistendentsidele hinnatakse mitmesuguseid tegureid arvesse võttes⁵ ning välja on toodud pikema demokraatiakogemusega riikide suurem vastupanuvõime⁶. Ühe rahvusvahelise mõttekoja koostatud globaalne valeinfo indeks (*Global Disinformation Index – GDI*) peab Eestis ohustatust infokorruptusest pigem madalaks või keskmiseks. Kui nt Saksamaal hinnatakse GDI alusel uuritud uudisteportaalidest madalaks valeinfo levimise riski neist kolmandiku puhul (üldine GDI skoor on 59 punkti)⁷, siis Eestis on vastav näitaja samuti kolmandik ja üldine GDI skoor 58 punkti. Seevastu on kriitilisem olukord naaberriigis Lätis, kus hinnatakse keskmise ja kõrge valeinfo levimise riskiga uudisteportaalideks kahte kolmandikku analüüsitud portaalidest ning GDI skoor on 49 punkti. Ka Eestis tehtud uuringutes oleme näidanud, et üldauditooriumile suunatud uudistetoimetuste kaudu on valeinfo levimise tõenäosus pigem väike⁸.

Valeinfo on empiiriliseks uuringuks üsna hägune mõiste⁹ ning selle alla võidakse lugeda nii kogemata juhtunud eksimused uudiste koostamisel kui ka pahatahtlik valeltamine. Kuna sageli on nendevahelisi piire kõrvalvaatajal keeruline kindlaks teha, siis me ei hakka hindama uudismeedias või mujal ringlevate teadete usaldusväärsust või õigsust. Siinse uuringu tarbeks võtame vastupidise vaatepunkti – selgitame, kuidas

1 Vaid mõned viited paljudest: Roonemaa, H. ja Pöld, A. „Sputniku salavõrgustikus oli 13 Eestile sihitud lehekülge“, Postimees, 18.01.19;

Roonemaa, H. „Vene propagandamasina paljastamine“, Postimees, 30.08.19; Jõesaar, T. „Anonüümsed infosõdalased võitlevad Brüsselis Vene väärinfoga“, Eesti Päevaleht, 7.10.19; Nemsitsveridze, H. „Faktikontroll. Üks samm edasi, kaks tagasi“, Eesti Päevaleht LP, 25.09.20.

2 Vosoughi, S, Roy, D ja Aral, S 2018 The spread of true and false news online. *Science* 359, 1146-1151. Guo, L ja Vargo C J 2020 Predictors of International News Flow: Exploring a Networked Global Media System. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 64 (3), 418-437.

3 Vaid üks koondav artikkel, mis analüüsib poliitikadokumentide ning julgeolekustrateegiatega kokkuvõtteid sellest ohust ning toob välja ka teadustööde järeldused, vt Tenove, Chris 2020 Protecting Democracy from Disinformation: Normative Threats and Policy Responses. *The International Journal of Press/ Politics*, 25 (3), 517-537.

4 Miller, M. L. ja Vaccari, C. 2020 Digital Threats to Democracy: Comparative Lessons and Possible Remedies. *The International Journal of Press/Politics*, 25 (3), 333-356.

5 Humprecht, Edda, Frank Esser, and Peter Van Aelst. 2020. "Resilience to Online Disinformation: A Framework for Cross-National Comparative Research." *The International Journal of Press/ Politics*, 1–24; Köuts-Klemm, R, Rožukalne, A, Jastramskis, D (forthcoming) Resilience of the national media systems: Baltic media in the global network environment. *Journal of Baltic Studies*.

6 Diamond, L and Plattner M F 2012 *Liberation Technology: Social Media and the Struggle for Democracy*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.

7 Skooriga 100 tähistatakse uudisteportaaile, millel puudub valeinfo levitamise risk. Loe kasutatud meetodi kohta: <https://disinformationindex.org/the-index/>. Indeks ise on mõnevõrra probleemne just seetõttu, et hindab riske osaliselt ka toimetusepoliitika eksplitsiitsuse alusel, mis võib olla pigem formaalne, aga mitte sisuline kriteerium.

8 <https://sirp.ee/s1-artiklid/c21-teadus/venemaa-sundmuste-uudisteokoloogia/>

9 Vt üht tuntumatest valeinfo liigitustest: Wardle, C., and H. Derakhshan. 2017. *Information Disorder: Toward an Interdisciplinary Framework for Research and Policy Making*. Report DGI(2017)09. Strasbourg: Council of Europe.

auditoorium valeinfot mõistab. Selleks aga, et mitte suunata auditooriumi kitsalt valeinfo teemale, uurime auditooriumi arusaamasid nende meediakasutuse muhrite raames laiemalt. See võimaldab ka hinnata, kui tõsise või levinud probleemiga on nähtuse puhul tegu ning kui haavatavad võivad olla erinevate meediatarbimise harjumustega inimesed. Inimeste meediapädevuse uurimine võimaldab hinnata võimalikke valeinfo põhjustatavaid riske. Aga ka seda, kui suur roll on selles uudismeedia. Auditooriumi kohta teeme järeldusi kahe keele kõnelejate lõikes – oleme viinud läbi intervjuud nii eestlastega kui ka venekeelsete Eesti elanikega.

Selleks, et hinnata uudismeedia rolli tänapäevase infokorruptuse tekkes, võiks läbi viia mahuka meedia sisu analüüsi, mis jälitaks valeuudiste levitajekoore ning tooks välja peamised valeuudiste levitajad. Valeuudiste levitajatega tegelemine võib olla küll lühiajaliselt kiire võimalus reageerida, kuid pikas perspektiivis kujuneks sellest pigem võitlus tuuleveskitega. Väidame, et inforuumi korruptuse võtmetegur on auditoorium¹⁰ – auditooriumi pädevad valikud ja ebausaldusväärse info mittelevitamine aitavad hoida inforuumi korruptatuna.

Viime käesoleva uuringu raames läbi siiski ka väikesemahulise sisuanalüüsi, et hinnata infokorruptuse tekkimise ohtu teravdatult valeinfoga seostatavas valdkonnas – nimelt Venemaaga seotud infoga. Me analüüsime Venemaad puudutavate sündmuste kajastamist raamistamise (*framing*) konstruktivistliku lähenemise raames. Valime eripalgelised juhtumid, mille kajastamist võrrelda erinevates keeltes publitseeritavates uudistekstides ja seeläbi näeme ka erinevat tüüpi meedia ümberkäimist infoga. Uuringusse on hõlmatud Eesti nii avalik-õiguslikud kui ka erameedia uudisteportaalid. Kajastuses leiduvate muhrite selgemaks eristamiseks kõrvutame leitud konstruktsioone Saksamaa avalik-õigusliku uudisteportaaali Deutsche Welle (DW) konstruktsioonidega. Ka Saksamaal ei ole Venemaaga seotud valeinfo levimine tundmata teema¹¹. Meediakonstruktsioonide esiletoomine võimaldab mingil määral selgitada ka meediatarbijate tõlgendusi teatavatest teemadest ning selgitada ka nende käitumist nende nähtuste suhtes. Teisalt oleme teadlikud asjaolust, et terve hulk inimesi on loobunud ajakirjanduse pakutavate uudiste jälgimisest¹² ning just nende puhul on eriti oluline näha infokorruptuse võimalikke tagajärgi. Sotsiaalmeedias levivad valeuudised kiiremini ja ulatuslikumalt kui „õiged“ uudised¹³. Madal usaldus uudisteajakirjanduse vastu kombinatsioonis tendentsiga puutuda uudissisuga kokku ainult sotsiaalmeedia vahendusel, loob soodsa pinnase infokorruptuse suurenemisele. Keskendumine kitsamalt Venemaaga-seotud teemadele võiks aidata selle kujunemise riske selgemalt esile tuua.

5.1. Eesmärk ja uurimisküsimused

Teise osauuringu eesmärk on ühelt poolt saada teada, millise infoga on konkreetsetes inforuumi segmendis meediatarbijal võimalik kokku puutuda ja kuidas teatavaid sünd-

10 Kõuts-Klemm, R, Rožukalne, A, and Jastramskis, D 2021. Resilience of the national media systems: Baltic media in the global network environment. *Journal of Baltic Studies*, ilmumas.

11 <https://www.csis.org/analysis/russian-influence-operations-germany-and-their-effect>

12 Ksiazek, T. B., Malthouse, E. C., & Webster, J. G. 2010. News-seekers and avoiders: Exploring patterns of total news consumption across media and the relationship to civic participation. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 54(4), 551–568.

13 Faris, R. M., Roberts, H., Etling, B., Bourassa, N., Zuckerman, E., and Benkler, Y. 2017. Partisanship, Propaganda, and Disinformation: Online Media and the 2016 U.S. Presidential Election. Berkman Klein Center for Internet & Society Research Paper.

musi konstrueeritakse (meedia sisu analüüs), teisalt milline on vastava teabe jälgimine ja reaktsioonid sellele (retseptiooni analüüs). **Kokkuvõttes on eesmärgiks hinnata vaeinfo levimise potentsiaali Eesti meediakanalite kaudu ning auditooriumi vastuvõtlikkust sellele.** Selleks vastatakse kahele plokile uurimisküsimustele – esmalt sisuanalüüsi põhjal ja seejärel auditooriumiga tehtud intervjuude põhjal.

Sisuanalüüsi uurimisküsimused:

- Kuidas konstrueeritakse erinevates keeltes meedias konkreetseid Venemaaga seotud või Venemaal toimuvaid sündmusi?
  - Mille poolest erinevad Eesti eesti- ja venekeelsed uudisteportaalid konkreetsete sündmuste kajastamisel?
  - Mille poolest erinevad Eesti online-meedia sündmusekonstruktsioonid Saksamaa avalik-õigusliku uudisteportaaali konstruktsioonidest?

Auditooriumianalüüsi uurimisküsimused:

- Kuidas hindavad intervjuueeritud meedia infopakumist koroonas osas ja üldiselt ning millega on erinevad hinnangud meediale seotud?
- Milliseid muutusi esineb inimeste meediakasutuses seoses koroonapandeemiaga?
- Milline on intervjuueeritavate meediapädevus ja milline haavatavus vaeinfo suhtes?
- Milliseid võtteid kasutavad intervjuueeritavad kahtlase info kontrollimiseks?
- Mille alusel hindavad intervjuueeritavad meediatekstide info usaldusväärsust ja ebausaldusväärsust?

Teise osauuringu andmekogumisel osalesid Ragne Kõuts-Klemm, Mihhail Kremez, Maarit Stepanov, Anna Tisler, Annabell Dontsov, Mari-Liis Somelar ja Priit Pärnapuu.

5.1.1. Andmekogumise ja –analüüsi meetodid

Nii eesti- kui ka venekeelses inforuumis on Venemaal puudutav info mitmesuguste tundlikkuste teema. Selle kajastus on kujunenud ning kujuneb keeruliste institutsionaalsete, professionaalsete ja kultuuriliste protsesside ning tegevuspraktikate koosmõjus.

Institutsionaalsetest praktikatest kõige olulisemad on riiklikud naabrussuhted Eesti ja Venemaa vahel, mis tingivad vajaduse mitmekülgselt, tasakaalustatult ja adekvaatseks käsitluseks – meedia kujundatav kuvand naabrist on üks oluline mõjutegur poliitiliste, majanduslike ja muude igapäevaste suhete kujundamisel.

Professionaalsetest praktikatest tuleb arvestada infole ligipääsu või selle puudumisega – ajakirjanduse jaoks on tegemist välisriikidega, mille kaetus ja käsitlus Eesti meediaruumis on ressursside puudumisel pigem tagasihoidlik, valdavalt vahendatud teiste meediakanalite, sh infoagentuuride saadava info kaudu¹⁴. Kui puuduvad väliskorrespondendid, saab ajakirjanduslik teemakäsitlus tugineda eelkõige sekundaarsetele allikatele ja vahetu ligipääs infot jagavatele algallikatele on kitsam. Samuti mõjutab Venemaal toimuva kajastamist ajakirjanduslik valikupõhimõte eelistada kajastamisel uudisväärtuslikumaid sündmusi – rohkem ajakirjanduslikku tähelepanu saavad draamatilised, konfliktid, skandaalsed ja ohtudele viitavad sündmused. Sellised valikuru-

¹⁴ Vt viide nr 8, Sirp 30.10.2020.

tiinid iseloomustavad üldauditooriumile suunatud uudismeediat enamikus sõnavabaduse ja kommertsajakirjandusega riikides. Rahvusvaheliste uudiste kajastamist selgitas ajakirjandusuurija John Galtungi 50 aastat tagasi täheldatud ja siiani kehtiv põhimõte – rahvusvahelisest sündmusest tehakse uudis suurema tõenäosusega siis, kui sellega on seotud „eliitriigid ja laialt tuntud prominendid, sündmuse tagajärjed on oodatavalt väga negatiivsed ning sündmuse on põhjustanud inimese tegevus“¹⁵.

Kultuurilistest praktikatest mõjutavad Venemaa kui teema ja sellega seotud sündmuste käsitlust Eesti ajakirjanduses ühelt poolt ajalooline kogemus läbikäimisest ja ühine riikluse kogemus selle erinevates vormides, aga ka pragune kultuurikogemus, mis kaasneb venekeelse elanikkonna arvestatava osakaaluga Eestis.

Pandeemia olukorras, mil informeerituse küsimused muutusid teravamaks, küsiti selle järele, kas Eesti erinevates keeltes inforuumid on erinevalt informeeritud. Kuigi meedia alarmeeris sellest, et Eesti riigi poolt jagati muukeelset pandeemia-infot ajalise viitega¹⁶, ei osutanud uuringud venekeelse elanikkonna halvemale informeeritusele või olulistele hoiakulistele ja käitumuslikele erinevustele eestlaste ja venekeelse elanikkonna vahel¹⁷. Samuti osutab meediakäitumise statistika sellele, et muutus oluliselt ka venekeelse elanikkonna huvisuund – hakati rohkem otsima infot Eesti infoallikatest¹⁸. Koroonaja sellest tingitud eriolukord põhjustas muutusi inimeste meediatarbimises üldisemalt – mitte ainult infootsingu funktsioonis, vaid ka kultuuris osaluse ja meelelahutuse funktsioonides.

5.1.1.1. Sisuanalüüs

Oleme valinud paari aasta pikkusest perioodist Venemaal toimuva konstrueerimise analüüsiks kvalitatiivanalüüsi meetodi, et näha käsitlemise rõhuasetusi ning muutusi käsitlemise mustrites. Kuna tegemist on tähendusanalüüsiga, teostasime selle kitsamate tähenduslike väljalõigete peal – st konkreetsete sündmuste kajastamise analüüsina. Katsetasime ka suuremate tekstikorpuste automatiseeritud kontentanalüüsi, kuid töö käigus selgus, et eri keeltes publitseeritud sisu võrdlemiseks vajalikud tööriistad on alles vaja välja töötada ning uuringu ajaraami sees ei õnnestunud sellega lõpuni jõuda.

Sel põhjusel tegime kvalitatiivanalüüsiks sisuliselt kaalutletud valikud. Võrdleme Eesti uudisteportaalide (erameedia ja avalik-õiguslik meedia) käsitlusi sellega, kuidas käsitleb samu juhtumeid avalik-õigusliku Deutsche Welle uudisteportaal. Viimane on hea näide paljudele erinevates keeltes uudiseid jälgivatele kodanikele suunatud info-pakkumisest, mille puhul järgitakse kõrgeid professionaalse ajakirjanduse standardeid ning mille välisuudiste voo tagamiseks on kasutada vajalikul määral ressursi ka väliskorrespondentide ja teiste kaastöölise võrgustiku näol. Hõlmava rahvusvahelise uuringu alusel otsustades tegutseb erinevates Euroopa riikides kokku just kõige rohkem Saksamaalt pärit väliskorrespondente¹⁹, mis viitab välissündmuste toimetuskõrgele väärtustamisele.

15 Galtung, J. 1980. The Structure of Foreign News, Peace and World Structure. Essays in Peace Research. 4. Copenhagen: Ejlers, 118-151.

16 Poom, R ja Anvelt, K Kriisiinfo jõuab vene keelt kõnelejateni takerdudes. Eesti Päevaleht, 30.03.2020.

17 Vt Turu-uuringute AS uuring 2020.a. kevadel: <https://turu-uuringute.eu/eesti-ja-venekeelsete-inimeste-informeeritus-koroonaviiruse-ga-seotud-teemadest-on-peaaegu-vordne/>

18 Helme, K ETV+ kahekordistas sel kevadel vaatajate arvu. Eesti Päevaleht, 5.06.2020, <https://epl.delfi.ee/artikkel/90069767/etv-kahekor-distas-sel-kevel-vaatajate-arvu>

19 Terzis, Georgios 2015 Conclusions: The 'Professional Stragglers' of Europe at the Dawn of the 21st Century. Kogumikus G.Terzis (toim) Mapping Foreign Correspondence in Europe. New York and London: Routledge, 297-313, vt joonis 28.2 lk 302.

Erinevate uudisteportaalide analüüsil pöörame tähelepanu käsitluse tonaalsuste ja raamistamise kaudu loodavatele reaalsuse konstruktsioonidele. Selleks valisime erinevad Venemaaga seotud või Venemaal toimunud juhtumid, mida kajastas ka välismeedia. Juhtumite valik lähtus eeldusest, et tegemist on erilaadsete sündmustega, mille potentsiaalne rahvusvaheline mõju on erinev. Vältisime otseselt militaarvaldkonna teemasid – nt on Venemaa militaartegevuse kajastamist analüüsitud väga põhjalikult mujal – Sten Hansson ja kolleegid on eristanud Venemaa läänepiiridel korraldatud õppuste „Zapad“ kajastamist²⁰. Käesoleva uurimuse fookuses on sõjaväeõppuste asemel nõ igapäevasemad teemad. Analüüsimise kolme eriilmelise sündmuse konstruktsioone (sündmused on nimetatud toimumise järjekorras):

- 08.08.2019 Arhangel'ski oblastis Njonoksa lähistel toimunud kavandamata plahvatus sõjalisel objektil;
- 04.–06.09.2019 Vladivostokis toimunud Ida Majandusfoorum;
- 20.augustil 2020.a. Navalnõi Omski haiglasse toimetamisega alguse saanud pikema kulgemislooga sündmus seoses mürgitamisega kahtlustusega, mille lõpp on ebamäärane, kuid selle ühe etapi võib lugeda lõpetatuks Navalnõi tagasi-pöördumisega Venemaale (17.01.2021).

Esimene sündmus, Arhangel'ski oblastis juhtunu on nii julgeoleku- kui ka rahvusvahelise mõjuga keskkonnaalane sündmus, kuna plahvatusse seoses registreeriti Skandinaavias radioaktiivse kiirguse taseme kasv. Teine valitud sündmus, Ida majandusfoorum on eelkõige majandusvaldkonna sündmus, millel oli ka poliitiline mõõde seoses rahvusvaheliste kõrgete külaliste ning president Putini kõnega foorumil. Kolmas sündmus, Navalnõiga pika aja jooksul toimunu kombineerib endas mitmeid nõ osasündmusi ja puudutab seeläbi erinevate valdkondade teemasid: sisepoliitiline kui Venemaa opositsioonipoliitikut puudutav sündmus, meditsiiniline kui ootamatut tervisekahjustust käsitlev sündmus, julgeolekualane kui äärmiselt ohtliku aine kasutamise sündmus, mille üle rahvusvahelise teadmise kohaselt peaks olema Venemaal kontroll, aga mida viimane väidab, et ei kasutanud, ning viimase tõttu on saanud sellest ka rahvusvaheliste suhete, st poliitiline sündmus.

Valitud sündmuste analüüsi eesmärk on tuua esile tavapärased konstruktsioonid Venemaa kajastamisel. Kõigi juhtumite analüüsil on kasutatud raamistamise analüüsi. Raamistamise analüüs võimaldab näidata, millistes süsteemsetes omavahelistes seostes esitletakse auditooriumile juhtumi asjaolusid ning millise üldise tõlgenduse võib sealt auditoorium välja lugeda²¹. Raamistamist võib mõista kui sõnumisse tähenduslike elementide ning nendevaheliste seoste kaasamise ja välistamise mehhanismi, mis aitab kujundada ja kujundab käsitletavast teemast arusaamist²².

Kõigi analüüsiks valitud sündmuste kajastamise puhul peame silmas nende kajastamist mõjutavaid kontekstitegureid:

20 Vt nt Ventsel, A; Hansson, S; Madisson, M-L; Sazonov, V 2021 Discourse of fear in strategic narratives: The case of Russia's Zapad war games. *Media War & Conflict*, 14/1, 21-39.

21 Entman, R. (1993). Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm. *Journal of Communication*, 43(4), lk 51-58.

22 Franzosi, R. ja Vicari, S. (2018). What's in a Text?: Answers from Frame Analysis and Rhetoric for Measuring Meaning Systems and Argumentative Structures. *Rhetorica*, 36(4), 393-429; lk 393-94.

- Venemaal toimuvad sündmused pakuvad üldjuhul rahvusvahelist meedia-tähelepanu nagu Euroopa suurte riikide puhul tavaliselt;
- Maailma kõigil olulistel infoagentuuridel on Venemaal oma esindajad – nii väliskorrespondendid kui ka lepingulised kaastöölised. Selles osas eristuvad meediaorganisatsioonid oma võimekuse poolest – väiksematel riikidel on üldjuhul ka vähem ressursi panustada piirkonna originaalsesse kajastamisesse. Näiteks on Eesti analüüsiks valitud meediaorganisatsioonidest väliskorrespondent ainult Eesti Rahvusringhäälingul, teised kanalid tuginevad pigem vahendatud infole;
- Samuti liigub info Venemaal toimuva kohta Venemaa ametlike (TASS) ja eraomandis infoagentuuride (Interfax) kaudu, millel on koostöölepingud teiste riikide agentuuridega;
- Venemaa kujundab ka ise aktiivselt enda kohta käivat infovoogu oma meedia-kanalite esindusvõrgustiku kaudu välisriikides²³.

Sündmuste kaardistamine ja nende kajastamise muustrite esiletoomine oli oluline ka stiimulmaterjalide kasutamiseks uuringu teise osana läbiviidud süvaintervjude puhul.

5.1.1.2. Süvaintervjuid stiimulmaterjali kasutamise venekeelses auditooriumis

Süvaintervjude eesmärgiks oli selgitada intervjueeritavate suhet meediainfoga – nende uudishuvi, meediakanalite kasutamist, hinnanguid uudismeediale ning suhetumist Venemaad puudutavate teemadega. Stiimulmaterjalide kasutamine võimaldas ka selgitada intervjueeritute meediapädevust. Intervjude tegemise eesmärgiks ei olnud käsitleda eraldi koroonateemat või küsida vaeuudiste märkamise kohta, vaid need olid intervjuus pigem kõrvalliinina, nende kohta saadi infot stiimulmaterjale kasutades nõ möödaminnes muu jutu kõrval, sest stiimulmaterjalide hulgas leidis artikleid, mis nende teemadega seostusid (vt tabel 5.1).

Intervjueeritavad jaotati mõttelistesse eksperimendigruppidesse, kellele anti intervjuu II osas tutvumiseks erinevad materjalid. Nii tekkisid kolm intervjueeritute gruppi, millest igaühete esindasid 9-10 inimest. Stiimulmaterjalid olid temaatiliselt ja kanalite põhiselt erinevad ning sisaldasid erinevaid usaldusväarsuse elemente (nt viitamine või mitteviitamine allikatele, info päritolule, uudise infosisaldus jms). Kõigile gruppidele anti lugemiseks aga ka üks vaeuudis.

Intervjuu II osas kasutatud stiimulmaterjalide kaudu on võimalik saada hoiakulise info asemel intervjueeritutel ka käitumuslikku infot. Seda võimaldab retseptioonianaalüüs, mis aitab võrrelda hoiakuliselt väljendatud seisukohti tegeliku käitumisega. Stiimulmaterjalide puhul tuleb ka esile intervjueeritava teadlikkus uudiste olemusest, tähelepanelikkus uudiste sisu ja ülesehituse suhtes, samuti võib tulla esile see, kui palju ja mida teab intervjueeritav ajakirjanduslikust tööprotsessist, mille tulemusena uudised saadakse. Seega annab see osa ka infot intervjueeritavate meediapädevuse kohta. Süvaintervjuid lähtusid intervjuukavast, mis on toodud aruande lisas (vt lisa 5.1).

23 Ramsay, G and Robertshaw, S 2019 *Weaponising News: RT, Sputnik and Targeted Disinformation*. London: King's College.

TABEL 5.1. Süvaintervjuude II osa stiimulmaterjalidena kasutatud uudised teemade ja mõtteliste eksperimendigruppide lõikes (igas grupis oli 9-10 intervjuueeritavat)

	Arhangelsk	Ida Majandusfoorum	Koroonavaktsiin	Valeinfo uudis (kõigile sama)
I grupp	Kommersant.ru ²⁴	rus.delfi.ee ²⁵	DW ²⁶	Dni.ru ²⁷
II grupp	rus.err.ee ²⁸	DW ²⁹	rg.ru ³⁰	Dni.ru
III grupp	DW ³¹	novayagazeta.ru ³²	rus.postimees.ee ³³	Dni.ru

Süvaintervjuud venekeelsete intervjuueeritavatega viisid läbi kolm uurimiserühma liiget ning intervjuude meetodit harmoniseeriti ühiste uurimisseminaride käigus enne intervjuude tegemist. Kuna sügise jooksul muutus COVID-19 olukord taas teravamaks, viidi paljud intervjuud erinevalt algselt plaanitud läbi veebikeskkonnas. Sel põhjusel on valimis üleesindatud inimeste vaade, kes kasutavad internetti. Mitteamvikasutajaid, kellega õnnestus teha silmast-silma intervjuu, oli valmis kuus inimest. Silmast-silma intervjuusid tehti siiski rohkem (kokku 16), kuid nende hulgas on samuti valdavalt internetikasutajad. Valimi kallutatust see ei põhjusta, sest internetikasutajate osakaal on Eesti elanikkonnas 90% (2020.a. jaanuar, Eurostat).

Vene keeles läbiviidud intervjuude valimi kirjeldus on toodud tabelis 5.2.

TABEL 5.2. Venekeelsete süvaintervjuude valim

Jr.nr.	Sugu	Vanus	Haridus ja/või ametiala	Elukoht	Intervjuueeritava teema- ja piirkondlikud huvid (intervjuueeritava sõnastuses)
1.1.	N	40–50	kõrgharidus (psühholoogia, MA), töötav	Tallinn	Poliitika, majandus, kultuur, haridus, psühholoogia / Eesti, sh Tallinn elukohana, Iisrael, Venemaa
1.2.	M	20–30	rakenduskõrgharidus (rahvusvaheliste projektide juhtimine), töötu	Sillamäe	Tähtsad sündmused maailmas, sõjalised konfliktid, valimis-kampaaniad, avastused, tehnoloogiad (suur huvi), astronoomia, astroloogia, meditsiin / Idamaine regioon (Hiina, Jaapan), USA, Venemaa, EL, Kanada, Eestist pole eriti huvitatud

24 <https://www.kommersant.ru/doc/4058848>

25 <https://rus.delfi.ee/daily/russia/indiya-dast-rossii-milliard-dollarov-na-razvitie-dalnego-vostoka?id=87344869>

26 <https://p.dw.com/p/3i8LN>

27 <https://dni.ru/health/2020/4/6/446874.html>

28 <https://rus.err.ee/969035>

29 <https://p.dw.com/p/3P4Ft>

30 <https://rg.ru/2020/10/06/vladimir-putin-i-mihail-mishustin-vstretilis-s-viktorom-medvedchukom.html>

31 <https://p.dw.com/p/300Pd>

32 <https://novayagazeta.ru/articles/2019/08/29/81759-poplyli>

33 <https://rus.postimees.ee/7049488>

Jr.nr.	Sugu	Vanus	Haridus ja/või ametiala	Elukoht	Intervjueeritava teema- ja piirkondlikud huvid (intervjueeritava sõnastuses)
1.3.	N	50–60	kõrgharidus (insener), töötav (postitöötaja)	Tallinn	Sotsiaalvaldkond Eestis, välis- ja sise poliitika, koroon ja sellega seotud majanduslikud probleemid / Eesti kõik regioonid, Venemaa, Suurbritannia, USA, Hiina ja ümbritsevad regioonid
1.4.	M	40–50	kõrgharidus/ teoloog, muusik, erivajadustega laste tugiisik	Tartu	Eesti poliitika, rahvusvaheline poliitika, kultuur, majandus. Gegoraafiliselt huvi ulatus kõige laiem: Eesti, Venemaa ja seonduvad regioonid, USA, Euroopa (Prantsusmaa, Saksamaa), Aasia (Hiina)
1.5.	M	80–90	põhiharidus/ pensionär	Välgi küla/ Tartumaa	Tavaliste inimeste elu. Geograafiline huvi: Venemaa, Kaukaasia
1.6.	M	20–30	kõrgharidus/ kinnisvara	Tartu/ Kunda	Sport, rahvusvaheline poliitika, majandus. Geograafiline huvi: Eesti, Ukraina, Ameerika, Venemaa
1.7.	N	50–60	kõrgharidus/ õpetaja	Tartu	Koroonauudised, kultuur, poliitika. Geograafiline huvi: Eesti – Tartu, Venemaa
1.8.	N	20–30	kõrgharidus/ õigusteadus	Amsterdam/ Narva/ Tartu	Majandus, õigus, inimeste elu. Geograafiline huvi: Euroopa liit, Eesti – Narva, Tartu
1.9.	N	20–30	kõrgharidus/ õigusteadus	Tartu/ Tallinn/ Mustvee	Majandus, õigus. Geograafiline huvi: Eesti – Tartu, Mustvee, Jõhvi, Narva; rahvusvaheline
2.1.	N	30–40	kõrgharidus (vene filoloogia, MA), töötav	Tallinn	Maailmas toimuv, sotsiaalvaldkond ja riigi tegevused Eestis / Eesti (Tallinn on tähtsaim), Venemaa (Moskva on tähtsaim)
2.2.	M	60–70	kõrgharidus (lennundus), pensionär	Tallinn	Eesti ja naaberriikide poliitika, majandus / Eesti (Tallinn, Pärnu, Viljandi, Võru, Tartu), Soome, Venemaa, Ukraina, Valgevene, Saksamaa, Prantsusmaa, vähemal määral Läti ja Leedu
2.3.	M	40–50	kõrgharidus (õigusteadus, MA), töötav (ettevõtja)	Harjumaa	Teadus (väga mitmed suunad), poliitika, meelelahutus / Eesti, EL, Venemaa, USA, Suurbritannia

Jr.nr.	Sugu	Vanus	Haridus ja/või ametiala	Elukoht	Intervjueeritava teema- ja piirkondlikud huvid (intervjueeritava sõnastuses)
2.4.	N	60–70	keskeriharidus (insener), pensionär	Tallinn	Eesti siseelu, maailmas toimuv elu, olmeteemad, praktiliselt kõik teemad / Eesti (Tallinn ja Ida-Virumaa), teisi vaatab järjest
2.5.	N	20–30	doktorant (meditsiin), töötav	Tartu, pärit Kohtla-Järvelt	Meditsiin, koroonaga seotud uudised, kohalikud uudised / Eesti, Tartu on oluline, USA, Saksamaa
2.6.	N	30–40	kõrgharidus, töötav (ettevõtja)	Tallinn	Kultuur, koroonaga seotud uudised / Eesti, Tallinn ja Harjumaa on olulised, Venemaa, EL
2.7.	M	20–30	kõrgharidus, töötav (postitöötaja)	Tallinn	Lihtsalt uudised ise, ajalugu, sport / Eesti, Tallinn on oluline, Venemaa, EL, USA
2.8.1.- 2.8.3.	M	30–40	kõrgharidus, töötav (muusik)	Tallinn	Viirus ja sellega seotud muutused ühiskonna elus, majandus / USA, Venemaa, Suurbritannia, Eesti
2.9.1.- 2.9.2.	M	50–60	keskeriharidus, töötav (ettevõtja, füsioterapeut)	Tallinn	Koroonaviirus, kuritegudega seotud resonantssündmused e eelkõige enesekaitseks mõeldud tulirelva kasutamisega seotud, majandus, poliitika, keskkond / Eesti, Venemaa, Soome, Rootsi, USA
2.10.	N	50–60	kõrgharidus, töötav (ettevõtja)	Tallinn	Majandus, poliitika, kultuur, sport, meelelahutus / Eesti, olulised on Tallinn ja Ida-Virumaa, Venemaa, Hispaania, Itaalia
3.1.1.- 3.1.2.	M	20–30	rakenduskõrgharidus (rahvusvaheliste projektide juhtimine), töötav	Tallinn	Välispoliitika, rahvusvaheline poliitika, kultuur, majandus, oluline Euroopa majandus / Lääne ja Põhja Euroopa, probleemsed kohad maailmas, Hispaania, Kataloonia, Lõuna-Saksamaa, Põhja-Itaalia, Eesti, Tallinn ja harvemini Ida-Virumaa
3.2.	N	50–60	kõrgharidus, töötav (proviisor)	Tallinn	Poliitika, sport, meelelahutus, ilm / EL, Eesti, Venemaa, Ukraina, Vana Euroopa
3.3.	M	40–50	kõrgharidus, töötav (laevamehhaanik)	Tallinn	Meie elu Eestis, teadus, tehnika / Harjumaa, Eesti
3.4.	N	20–30	üliõpilane	Tartu – Tallinn	Kõik Eestis toimuv

Jr.nr.	Sugu	Vanus	Haridus ja/või ametiala	Elukoht	Intervjueeritava teema- ja piirkondlikud huvid (intervjueeritava sõnastuses)
3.5.	M	20–30	üliõpilane	Tartu – Narva	Poliitika, kultuur, sotsiaal- ja humanitaarteaduste info; USAs toimuv, Venemaa kultuuriuudised, Eestist Ida-Virumaa, Harjumaa, Tartu
3.6.	M	20–30	kõrgharidus (MA)	Tallinn	Sisepoliitika, rahvusvahelised suhted; piirkondadest tähtsuse järjekorras: Eesti, Euroopa, USA, Venemaa
3.7.	N	30–40	kõrgharidus (PhD)	Tartu – Jõhvi	Statistika, meditsiin (erialane info); Eesti, Skandinaavia
3.8.	N	40–50	rakenduskõrgharidus	Tallinn	Laiad huvid, kõik, mis on tähtis (ilm, koroona, poliitika, kultuur, majandus); Eesti, Tallinn, Euroopa (Venemaa eriti ei huvita)
3.9.	M	40–50	keskeriharidus	Tallinn	Ilm, praegu koroona, poliitika, linnauudised (Tallinn ja Harjumaa)
3.10.	M	80–90	keskeriharidus	Tallinn	Poliitika (Euroopa ja maailma poliitiline kaart), följetonid; Tallinn (sest on elukoht ja siia on koondunud Eesti kultuurielu), siis ka teiste suuremate linnade uudised (Tartu, Viljandi)

5.1.1.3. Süvaintervjuud eestikeelses auditooriumis

Eesti keeles viidi süvaintervjuud läbi teisel põhimõttel koostatud valimi hulgas. Nimelt püüab täita uuringu see osa lünkasid, mida senised uuringud lõpuni ei ole täitnud. Eestis on palju uuritud eestlaste meediakasutust erinevates kontekstides representatiivse väljavõttena täisealisest elanikkonnast³⁴. Samas on juba varastest 1980ndatest tulnud meediakasutajate tüüpide eristamisel esile uudismeediaga minimaalses kontaktis olevate inimeste rühm³⁵. Nende inimeste eluilmadesse ei ole enamasti põhjalikult süvenetud. Küll aga on just sotsiaalmeedia laia kasutamise kontekstis pööratud ka ingliskeelses teadusruumis tähelepanu näiliselt uuele fenomenile, mida nähakse ohuna demokraatliku ühiskonna alusprintsipiidele – esile on toodud auditooriumi osa, kelle informeeritus ühiskonna asjadest on muutunud probleemseks, sest nähakse, et need inimesed väldivad uudiseid³⁶. Selleks, et saada infot spetsiifiliselt rühmalt, kes on jätnud end teadlikult välja uudisteajakirjanduse mõjuväljast, viidi läbi intervjuud inimes-

34 Siinkohal vaid mõned viimased olulisemad kogumikud: Kalmus, V, Lauristin, M, Opermann, S, Vihalemm, T (Ed) 2020 Researching Estonian transformation: Morphogenetic reflections. Tartu: Tartu University Press. Vihalemm, P, Lauristin, M, Kalmus, V, Vihalemm, T (toim) 2017 Eesti ühiskond kiirenevas ajas. Uuringu „Mina. Maailm. Meedia“ 2002-2014 tulemused. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

35 Lauristin, M, Vihalemm, P, Uus, S, Peegel, J 1987. *Rajoonileht ja lugeja*. Tallinn: Eesti Raamat.

36 Ksiazek, T. B., Malthouse, E. C., & Webster, J. G. 2010. News-seekers and avoiders: Exploring patterns of total news consumption across media and the relationship to civic participation. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 54(4), 551–568.

tega, kes enda sõnul saavad uudiseid – kui üldse – ainult sotsiaalmeedia vahendusel. Valimisse sooviti leida täisealised eestlased, kes ei loe uudisteportaale ja ajalehti, ei vaata teleuudiseid ja ei kuula uudiseid raadiost. Selliste intervjuueeritavate värbamine uuringusse ei olnud lihtne – nende leidmiseks pöördui sadade inimeste poole uurijate võrgustikus ning lõpuks kujunes süvaintervjuude valim siiski väikeseks ning oli kallutatud uurimisgrupi sotsiaaldemograafilise profiili poole. Valimisse kuuluvad pigem nooremapoolsed ja pigem kõrgema haridusega inimesed (vt tabel 5.3).

TABEL 5.3. Eestikeelsete süvaintervjuude valim

Tähis	Sugu	Vanus	Haridustase	Tegevusvaldkond või amet
M1	Mees	24	Kõrgharidus omandamisel keskeriharidus	Infotehnoloogia
M2	Mees	20	Põhiharidus	Metsandus
N1	Naine	28	Kutsekeskharidus, kõrgharidus omandamisel	Raamatupidamine
N2	Naine	29	Kõrgharidus	Riigikaitse
N3	Naine	27	Kõrgharidus	Õpetaja
N4	Naine	31	Kõrgharidus	Õigusnõustamine
N5	Naine	34	Kõrgharidus omandamisel	Pangandus
N6	Naine	27	Keskharidus	Lennundus

Uudiseid vältivate eestlastega läbiviidud intervjuudes käsitleti üldisemalt inimeste meediasuhet, huvi ümbritseva vastu ja maailma asjadega kursis olemise praktikaid. Lisaks, kuna intervjuud viidi läbi märtsis ja aprillis 2020, mil COVID-19 pandeemiast põhjustatud erakorraline olukord mõjutas kõigi Eesti inimeste elu suurel määral, võeti spetsiifiliselt vaatluse alla ka muutused nende inimeste infohankimise praktikates. Intervjuude analüüsi tulemused on esitatud ühe uurimisrühma liikme valminud magistritöös, siinkohal on teostatud intervjuu transkriptsioonide sekundaaranalüüs, et seostada omavahel sotsiaalmeedia kasutamine ja valeinfo tajumine intervjuueeritavate poolt.

5.2. Tulemused

Infoökoloogia juhtumiuuringu järeldused:

- Eesti meediaorganisatsioonid kasutavad Venemaal toimuvate sündmuste kajastamiseks minimaalselt ressursi – vaid kahel neist on alaline korrespondent Venemaal, samas puuduvad toimetuste koosseisuliste töötajate hulgas ainult Venemaale spetsialiseerunud ajakirjanikud (v.a. ERR).
- Venemaal toimuva kajastamine eesti meedias sarnaneb tavapärasele nõ lääne ajakirjanduse Venemaa-kajastusele. Eesti uudisteportaalides ei leia kuigi palju originaalseid vaatenurki või eksklusiivset infot Venemaal toimuva kohta. Eesti uudisteportaalide toimetuste autonoomia on Venemaad puudutava kõneaine seadmisel suhteliselt väike.
- Venemaal toimuvate sündmuste kajastamisel kasutatakse suhteliselt kitsast valikut infoallikaid – valdavalt vahendatakse Eesti ja üksikute rahvusvaheliste uudisteagentuuride teavet, refereeritakse usaldusväärseks peetavates meediakanalites juba ilmunud materjale ning vahendatakse ka nõ ametlike allikate sõnumeid. Iseseisvat reporteritööd (st täiendavate ekspertide otsimist ja intervjuerimist, ametnikelt lisainfo küsimist, kohapealsete kõneallikate otsimist, väiksemate arvukate venekeelsete uudiskanalite jälgimist) jooksvate Venemaad puudutavate uudiste loomisel peaaegu ei tehta.
- Venemaal toimunud sündmuste kajastamisel domineerivad ERRis ja Postimees Grupi uudisteportaalid BNSi ja selle koostööpartnerite Interfaksi, AFP ja AP materjalid, Ekspress Grupi toimetustes ja Õhtulehes kasutatakse teisi infoallikaid, sest koostöö BNSiga puudub (sh saadakse info uudisteagentuuridest Reuters, Interfax, TASS).
- Suur hulk Venemaa ametlikke seisukohti jõuab uudistesse infoagentuuride kaudu (neid edastavad kõige rohkem BNS, AFP, Interfax, TASS). Siinjuures torkab silma ametlike infoallikate (pro)aktiivsus ja paljusus (nt väga levinud on ka sõnumite aktiivne levitamine saatkondade kaudu).
- Levima on hakanud ka sotsiaalmeedias originaalselt avaldatu tiražeerimine uudisteajakirjanduse poolt. Eesti uudisteportaalid vahendavad ka sotsiaalmeedias esinevate organisatsioonide, ametkondade, poliitikute või kodanikuaktivistide postitusi läbi lääne meedia filtri. Pigem harvem on vastavad postitused uudisloome originaalallikaks. Sotsiaalmeedia sisu võimendamine üldauditooriumile suunatud uudisteportaalides on omaette käsitlust vajav teema. Igal juhul tekib seeläbi ajakirjanikele suurem surve info õigsuse kontrollimiseks, milleks käesoleva uuringu teostajate hinnangul on Eesti meediaorganisatsioonidel suhteliselt vähe ressursi.
- Kui tekib vajadus viia toimetusse jõudnud materjal publitseerimiseks kooskõlla uudisteportaalide stiiliraamatuga või sellele suuremat tähelepanu tõmmata, siis otsitakse juurde ka täiendavat pildi- ja videomaterjali ning seeläbi võidakse sattuda ka taunitud ja ebausaldusväärsetele allikatele. Samuti võidakse niimoodi levitada eksitavat infot, sest lisainfot pakkuvaid kanaleid on internetis arvukalt. Kasutatakse ka venekeelseid materjale, kuigi mõnikord võib vene keele oskus olla kasin.
- Toimetusse saabuva info puhul, mis vajab täiendavat kontrolli ja /või lisaallikat, aga millele teist allikat ei leita (nt infot kinnitav viide lääne meedias), pigem jäetakse info publitseerimata kui et riskitakse valeinfo levitamisega. Venemaad käsitleva info suhtes on välistoimetuste ajakirjanikud ja päevatoimetajad hoolikamad infot kontrollima kui mõne muu riigi info suhtes. Sellest tulenevalt võib hinnata eesti üldauditooriumile suunatud uudisteportaalide kaudu valeinfo või erakordselt kallutatud info levitamise tõenäosust suhteliselt väikeseks.
- Kokkuvõttes on eesti uudisteportaalide Venemaa-käsitlus suhteliselt kitsas ja mitte kuigi mitmekülgne. Selle põhjusteks on vastava allikatevõrgustiku puudumine ajakirjanikel, nende vähene vene keele oskus ja koostöö puudumine meediaorganisatsiooni venekeelse toimetuse ajakirjanikega (kui selline on meediaorganisatsioonis olemas). Oma mõju on ka materjalide avaldamise tunnetatud kiirusel – arvatakse, et uudis peab minema veebilehele üles võimalikult kiiresti.

Allikas: Kõuts-Klemm jt (2020) Infoökoloogia juhtumiuuring: infoliikumise ahelad Eesti ajakirjanduses Venemaaga seotud sündmuste näitel. Publitseerimata uuringuaranne.

5.2.1 Sündmuste konstrueerimine erinevates meediakanalites

Läbiviidud sisuanalüüs on jätkuks ja laienduseks sama uurimisgrupi poolt läbiviidud infoökoloogia juhtumiuuringule. Infoökoloogia juhtumiuuringu tarbeks analüüsiti eestikeelsete uudisteportaalide Venemaa-kajastust kvantitatiivse sisuanalüüsi meetodil ning lisaks otsiti selgitusi kajastuses ilmnevatele mustritele välisuudiste toimetajatega läbiviidud intervjuudest.

Infoökoloogia juhtumiuuringu fookuses oli eesti uudisteportaalide allikakasutus – millistest allikatest saadakse Venemaad puudutavate sündmuste kajastamiseks infot. Selleks viidi läbi 01.08.2019-31.01.2020 publitseeritud Venemaa-fookusega uudiste allikakasutuse seosteanalüüs ning toodi esile uudised.err.ee, postimees.ee, delfi.ee ja õhtuleht.ee erinevad mustrid erinevate infoallikate kasutamisel.

Lühikokkuvõtte infoökoloogia uuringu tulemustest on esitatud Sirbis (30.10.2020), kuid konteksti mõistmiseks toome ära uuringu põhijäreldused (vt tekstikast 1).

Infoökoloogia juhtumiuuringusse ei olnud kaasatud Eesti venekeelsed uudisteportaalid, samuti avalik-õigusliku meediakanali Deutsche Welle kaudu avanev võrdlusvõimalus. Käesolevas uuringus on sisuanalüüsi valimit täiendatud ja need kanalid lisatud. Järgnevalt esitame analüüsi tulemused sündmuste toimumise järjekorras (Arhangelski plahvatus, Ida majandusfoorum ja Navalnõi mürgitamise juhtum) ning sündmuste detailide avamisele järgnevad kokkuvõtavad järeldused kajastuse põhimustritest ja nende erinevustest-sarnasustest.

5.2.1.1. Arhangelsk

8. augustil 2019. aastal toimus Venemaa Föderatsiooni Arhangelski oblastis Njonoksa lähistel Venemaa Kaitseministeeriumi teatel kavandamata plahvatus (Interfax Delfi kaudu 08.08.19) või mitu plahvatust (Interfax ERRi kaudu 08.08.19) sõjalisel objektil, mille tagajärjel puhkes tulekahju. Arhangelski sadama ametniku teatel peatati õnnetusjuhtumi tõttu laevaliiklus ühes Dvina lahe piirkonnas järgmiseks kuuks (29.ru, Severodvinski Linnavalitsus, VF Kaitseministeerium, Greenpeace Delfi kaudu 09.08.19). Tagantjärele selgus, et õnnetus toimus mereväe sõjaväepolügooni, kus katsetatakse tuumaallveelaevade jaoks mõeldud ballistilisi rakette (Rosatomi teatel, AFP ja BNS PMi kaudu 12.08.19). VF Kaitseministeeriumi teatel toimus plahvatus vedelkütusega reaktiivmootori katsetamisel ning seade süttis põlema (ERR ning BNS, Interfax, Ehho Moskvõ jt ERRi kaudu 08.08.19).

Andmed hukkunute ja kannatanute kohta olid alguses erinevad ja vasturääkivad. Kokkuvõttes hukkus seitse inimest (viis teadlast ja kaks sõjaväelast), ning said vigastada neli inimest (3 Rosatomi spetsialisti, 1 kaitseministeeriumi esindaja), kellest vähemalt kolm said meedia teatel kõrged kiirgusdoosid (BBC, Meduza.io, The Moscow Times ERRi kaudu 23.08.19; The Moscow Times, „Severnõje Novosti“ Õhtulehe kaudu 19.08.19). Sündmusega seoses tuvastati Põhja-Norras radiatsioonitaseme tõus (AFP, Intefax ja BNS Postimehe kaudu 12.08.19), 4-16 korda kõrgemat kiirgustaset Severodvinski linnas kinnitas hiljem ka Venemaa hüdroloogia- ja meteoroloogiateenistus Rosgidromet (Yle, Bloomberg, Rosgidromet ERRi kaudu 13.08.19; Postimees ning Ehho Moskvõ ja Rosgidromet Postimehe kaudu 13.08.19).

Arhangelskis toimunud plahvatuse kajastamine toimus valdavalt kolmes domineerivas raamistikus: „Tõe varjamine“, „Riigis valitsev korralagedus“ ja „Tuumaohu“. „Tõe varjamine“ raamistik koondab konstruktsiooni elemendid, mille kohaselt püüavad Venemaa ametkonnad ja valitsusasutused fakte varjata, eriti siis kui tegu on relvadega seotud õnnetustega. Sellisel juhul esitatakse artiklites spekulatsioone ning ollakse oletuste tegemisel võimalikult eksplitsiitsed, et mitte korrata juhtumi asjaolusid kui sündinud fakte, vaid kui oletusi ja kahtlusi. Samas on tavapärane kasutada juhtumiga seotud asjaoludest rääkides omadussõnu „salapärane“ või „annavad vastuolulist infot“ (ERR 30.08.2019), „segased ja vastuolulised selgitused“ (ERR 13.08.2019), „kõrge ametnik avaldas skeptitsismi ametlike selgituste osas“ (DW 10.08.2019), „vaikuse vandenõu toimunud õnnetuse ümber“ (DW 12.08.2019), „võimud ei kavatse küsimustele üksikasjaliselt vastata“ või et „fakte varjatakse“ (DW 12.08.2019). Samuti on tavapärane viitamine ka varasematele sarnastele olukordadele, kus on info andmisega viivitatud või isegi seda vaid jaokaupa jagatud (nt Tšornobõl, Kursk). Selles raamistikus tuuakse süüdlasena selgelt välja Venemaa „võimud“ ja isegi konkreetsemalt Putin.

„Riigis valitseva korralageduse“ raamistikus esitatakse segadust ja korratust kui tavapärast Venemaad iseloomustavat joont. Selles raamistikus võidakse käsitletakse väga erinevaid eluvaldkondi ning tuua konkreetseid näiteid varasematest perioodidest, aga võidakse olla ka üldistavad ja stereotüüpiseerivad ning viidata korralagedusele kui tavapärasele olukorrale ilma näiteid toomata. Mõnevõrra seostub see raamistus „tõe varjamine“ raamistusega, kuigi eelmises seostati info ebapiisavat andmist soovimatuses seda anda, kuid korralageduse raamistikus pigem jääb kõlama vastutamatus ja sealt tulenevalt ka oskamatus vastata – mis võib viia mõnikord ka väiteni, et „antakse vastuolulisi selgitusi“ (ERR 13.08.2019, ERR 30.08.2019).

Seevastu „Tuumaohu“ raamistus on seostatav ainult tuumaobjektidega, nagu Arhangelski puhul ka välja toodi. Raamistuses üldisemalt rõhutatakse Venemaalt tulevavat ohtu seoses selle tuumaprojektidega, mida mõnikord võidakse viia tagasi ka 1986.a. toimunud tuumakatastroofini Tšornobõlis. Tavapäraselt võib selles raamistikus esineda tugevat inimeste hirmutamist kiirgusega ja ettearvamatusse rõhutamist.

Harvemini kasutatavad raamistused Arhangelski kirjeldamisel on kokkuvõetavad kui raamid „Putin magnetina“, „Ebavajalik võidurelvastumine“, „Riik ei hooli oma inimestest“.

„Putin magnetina“ annab sündmustele tähenduse Venemaa presidendi isiku kaudu, võrdsustab Venemaad selle presidendiga ning vastupidi. Sageli algavad sellised käsitlused juba pealkirjas Putini nime mainimisega või tema ütluse või teo esiletõstmisega.

„Ebavajaliku võidurelvastumise“ väidet leiab ilmselt pigem militaarvaldkonna artiklitest, kuid ka Arhangelski juhtumi puhul tuli see möödaminnes esile. Selles raamistikus seatakse kahtluse alla, kas uute relvade väljatöötamine on vajalik ning see raamistus oli iseloomulik just DW artiklitele. Näiteks küsitakse 29.augustil 2019 ilmunud artiklis „Miks seda Burevestnikku üldse on vaja?“³⁷

37 Бушуев М. Взрыв под Северодвинском: «Зачем вообще нужен «Буревестник»? DW, 29.08.2019. <https://p.dw.com/p/30i7Y>

Samuti ainult DW-s esinenud raamistus rõhutas arvamust, et Venemaa ei hooli oma elanikest – „Arhangelski oblasti katsepolügooni eriüksuses toimunud õnnetus näitas, et venelased on endiselt kangelased, kuid riigi jaoks on nad kahuriliha, arvab Ivan Preobraženski“³⁸.

Kokkuvõttes näitab ka alltoodud tabel (vt tabel 5.4.), et märksa mitmekesisemat raamistamist juhtunust võib leida suurimast portaalist, samas kui Eesti meediakanalid on käsitluses vaesemad.

TABEL 5.4. Arhangelski plahvatuse käsitlemisel kasutatud raamistused erinevates meediakanalites

Artikli link	Kanal	Raamistus	Tekstis viidatud infoallikad
err.ee/970141	ERR	„Tõe varjamine“	YLE, Bloomberg, Rosgidromet, ERR
err.ee/970167	ERR	„Tõe varjamine“, „Putin magnetina“	Bloomberg, Rosgidromet, WNA, ERR
err.ee/972168	ERR	„Tõe varjamine“	CTBTO
err.ee/975433	ERR	„Tõe varjamine“	CNBC, USA luure, RFE/RL
err.ee/976535	ERR	„Korralagedus“	Belomorkanal, Meduza.io, Greenpeace, Rosgidromet
err.ee/1006044	ERR	„Tõe varjamine“	Reuters, BBC, Daily Mail, Rossia 24
delfi.ee/87077675	Delfi	„Korraldagedus“	Interfax, TASS, Venemaa kaitseministeerium, Greenpeace
delfi.ee/87157571	Delfi	„Tõe varjamine“	The Moscow Times, Delfi
delfi.ee/87206859	Delfi	„Tõe varjamine“	BBC, Rosgidromet, Venemaa Terviseministeerium
delfi.ee/87084755	Delfi	„Tuumaoh“	29.ru, Severodvinski linnavalitsus, Venemaa kaitseministeerium
https://p.dw.com/p/3Ngyo	DW	„Tõe varjamine“	Reuters, Venemaa Kaitseministeerium, Severodvinski linnavalitsus, Rosatom
https://p.dw.com/p/3Nn3o	DW	„Tõe varjamine“, „Korralagedus“, „Riik ei hooli“, „Putin magnetina“	DW, Rosatom
https://p.dw.com/p/3Np4k	DW	„Tuumaoh“	Rosgidromet, DW
https://p.dw.com/p/3O2HR	DW	„Ebavajalik võidurelvastumine“	DW, Rosatom, Donald Trumpi Twitteri-postitus
https://p.dw.com/p/3Oi7Y	DW	„Ebavajalik võidurelvastumine“	DW, Venemaa kaitseministeerium

³⁸ Преображенский И. Комментарий: Авария под Архангельском – медийный Чернобыль российской власти. DW, 12.08.2019. <https://p.dw.com/p/3Nn3o>

5.2.1.2. Ida majandusfoorum

Ida Majandusfoorum on asutatud Venemaa presidendi käsuga 19. mail 2015 Kaug-Ida majanduse arendamiseks ja rahvusvahelise koostöö laiendamiseks Aasia ja Vaikse ookeani regioonis (Forumvostok.ru 2020). Aga arvatakse ka, et foorum on reaktsioon lääneriikide poolt Venemaale 2014.a. kehtestatud majanduslikele sanktsioonidele. Majandusfoorumi kokkusaamised toimuvad regulaarselt kord aastas, 2019.a. toimus see 4.–6.septembrini Vladivostokis. Ida Majandusfoorumi külastas Venemaa president Vladimir Putin ning peamiseks väliskülaliseks oli India peaminister Narendra Modi. Nende vahel toimus ka ametlik kohtumine. Modi teatas foorumil, et India andis Venemaale laenu 1 mlrd USA dollarit. Foorumi ajal kohtus Putin ka Jaapani peaministri Shinzō Abeaga. (Forumvostok.ru 2020; News.bg 05.09.2019)

Ida Majandusfoorum sai rahvusvahelist tähelepanu pigem kaasuvate teemadega seoses – vangide vahetus Ukraina ja Venemaa vahel, noorte protestid Venemaal jt. Sisulisi teemasid üritasid küll reklaamida Venemaa enda väliskanaliid nagu nt Sputnik, kuid üldjuhul teemad laia kõlapinda ei tekitanud (vt Infoökoloogia juhtumiuuring ... 2020).

Raamistamise analüüsi põhjal võib järeldada, et selle käsitus oli suhteliselt koherentne, see hõlmas lühikest ajaperioodi ning ei sisaldanud dramaatilisi või skandaalseid elemente, mis võiksid meediatähelepanu tõmmata. Auditoriumi tähelepanu püüti saada uudisväärtuslikkuse kriteeriumitest peamiselt sündmusel osalejate prominentsusele rõhumisega. Sel põhjusel on üsna loomulik, et valdav oli „Putin magnetina“ raamistik. Siiski leidus siin raamistusi, mida ei leidunud nt Arhangelski sündmuse puhul: „Sildistamine“, „Paha poiss“ ja „Vägivald“. „Sildistamisele“ tõmbas tähelepanu Delfi, pealkirjastades Ida majandusfoorumiga seoses ilmunud artikli Venemaa ja Ukraina vangidevahetusest „Venemaal tassisid vahetatud vangid oma kotte ise, Ukrainas võeti nad vastu rahvakangelastena“ (07.09.2019).³⁹ Loo üheks allikaks oli RTV Twitteri-konto, millel ka viide videole⁴⁰.

Ida Majandusfoorumiga seoses tuli esile ka Venemaa kui „Paha poisi“ raamistus – riik, kellega teised ei taha tegemist teha (ERR,05.09.2019)⁴¹. Aga samuti käsitletakse Venemaal toimuvat „Vägivalda“ raamistikus, mille esilekerkimine saab samuti võimalikuks Putiniga tehtud intervjuu Moskvast toimunud protestide tõlgendamisel: „OMONi ja Rosgvardia töötajad toimisid karmilt, pekstes nii aktiviste kui ka kõrvalseisjaid“⁴².

5.2.1.3. Navalnõi mürgitamine

Aleksei Navalnõi juhtum sai rahvusvahelises meedias laia tähelepanu. Navalnõi toimetati 2020. aasta 20. augustil Omski haiglasse, kus tal kahtlustati olevat ainevahetushäire (ERR, 20.08.20; ERR, 24.08.20). Navalnõi toetajad aga kahtlustasid mürgitamist, mida Berliini Charité haigla hiljem ka kinnitas (ERR,24.08.20). Venemaad kutsuti üles viima läbi juhtumi uurimine. Samuti arutasid Euroopa riigid sanktsioone Venemaa vastu (Delfi EST, 10.09.20; ERR, 29.09.20; Delfi RUS 02.10.20; Deutsche Welle 03.10.20). Venemaa aga

39 <https://www.delfi.ee/news/paevauudised/valismaa/video-venemaal-tassisid-vahetatud-vangid-oma-kotte-ise-ukrainas-voeti-nad-vas-tu-rahvakangelastena?id=87366521>

40 <https://twitter.com/RTVi/status/1170303453412954112>

41 Putini sõnul tervitaks Venemaa G8 taastamist. ERR, 05.09.2019. <https://www.err.ee/977547/putini-sonul-tervitaks-venemaa-g8-taastamist>

42 Мыльников П. Путин прокомментировал участие молодежи в московских протестах. DW, 05.09.2019. <https://p.dw.com/p/3P50w>

ootas Berliinilt ümberlökkamatuid tõendeid ning nimetas Berliini tegevust „röpaseks poliitiliseks agendaks“ (DW, 08.09.20).

Sündmuse kajastamine hõlmab pikka ajaperioodi ning selle jooksul on selgelt näha sündmuse raamistamise diskursuse muutus – vastavalt sellele, millises seisus oli Navalnõi ka realselt. Võib väita, et sündmus ei ole meedia jaoks veel 2021. a. veebruari lõpuks oma lõpplahendust leidnud – Navalnõi naasis küll Venemaale, kus ta vahistati ning algatati protsess tema vastu, kuid mürgitamise uurimisest ei ole meediale teada antud.

Joonistame järgnevalt välja erinevad käsitusviisid meedias ning nende muutumise 2020. a. teise poole jooksul. Vaatluse all on: uudised.err.ee, Deutsche Welle (DW) inglise keeles, Delfi.ee eesti ja vene keeles. Käsitluse muutuse analüüsiks on sündmuse kajastamine jagatud nädalapikkusteks perioodideks juhtumi käiku mõjutanud osasündmuste lõikes, millest valitakse detailsemaks vaatluseks kolm nädalat: 19.–25. august 2020 (Navalnõi viimine Omski haiglasse ja edasitoimetamine Berliini), 7.–13. september 2020 (mürgituse põhjustanud aine tuvastamine ning rahvusvahelise üldsuse üleskutsed Venemaale toimunu uurimiseks) ning 28. sept.–4. okt. 2020 (Navalnõi koomast väljatoomine ning tema avaldused Putini kui juhtumi põhjustaja kohta). Raamistamise analüüsiks valiti nendest perioodidest juhtumit põhjalikumalt lahkavad artiklid, mis vastavad küsimustele: Mis toimus? Mis on juhtunud? Keda või mida nähakse süüdlas(t) ena? Millisena nähakse võimalikke lahendusi?⁴³ Kõik artiklid on uudisloo žanris – s.t lood püüdlevald olla tasakaalustatud ja mitmekülgse informeeriva funktsiooniga, milles hoitakse lahus fakt ja kommentaar.

Kokku valiti analüüsiks 28 artiklit, mille nimekiri on toodud tabelis 5.5.

TABEL 5.5. Navalnõi juhtumit käsitlenud analüüsiks valitud artiklid erinevates meediakanalites ilmumise järjekorras

	Kanal	Autor teksti juures	Pealkiri	Link	Ilmumiskuupäev
1.	Deutsche Welle	–	„Russian opposition politician Alexei Navalny in coma with suspected poisoning: spokeswoman“	https://www.dw.com/en/russia-alexei-navalny-poisoning/a-54629657	20.08.20
2.	ERR	(toim. Mait Ots)	„Navalnõi viidi mürgituskahtlusega reanimatsiooni“	https://rus.delfi.ee/daily/russia/aleksej-navalny-nahoditsya-v-reanimacii-u-nego-otravlenie-on-v-kome?id=90789547	20.08.20
3.	Delfi RUS	rus.delfi.ee	„Алексей Навальный находится в реанимации. У него отравление, он в коме“	https://rus.delfi.ee/daily/russia/aleksej-navalny-nahoditsya-v-reanimacii-u-nego-otravlenie-on-v-kome?id=90789547	20.08.20

43 Küsimused on klassikalised raamistamise analüüsi küsimused idee algse väljapakkuja Robert Entmani eeskujul, vt Entman, R. (1993). Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm. *Journal of Communication*, 43(4), lk 51-58.

	Kanal	Autor teksti juures	Pealkiri	Link	Ilmumis-kuupäev
4.	Delfi EST	Matti Aivar Lind	„Tunnistaja: Navalnõi karjus valust“	https://www.delfi.ee/news/paevauudised/valismaa/tunnistaja-navalnoi-karjus-valust?id=90792391	20.08.20
5.	ERR	toim. Mait Ots	„Omski arstide sõnul ei leidnud nad Navalnõi analüüsid mürki“	https://www.err.ee/1126200/omski-arstide-sonul-ei-leidnud-nad-navalnoi-analuusides-murki	21.08.20
6.	ERR	BNS	„Vene arstid andsid loa Navalnõi evakueerimiseks“	https://www.err.ee/1126334/vene-arstid-andsid-loa-navalnoi-evakueerimiseks	21.08.20
7.	ERR	Interfax-AFP-BNS	„Saksa meditsiinilennuk Navalnõiga alustas lendu Omskist Berliini“	https://www.err.ee/1126415/saksa-meditsiinilennuk-navalnoiga-alustas-lendu-omskist-berliini	22.08.20
8.	Deutsche Welle	-	„Russian dissident Alexei Navalny 'stable' after arrival in Berlin for medical treatment“	https://p.dw.com/p/3hKUN	23.08.20
9.	Deutsche Welle	-	„Alexei Navalny 'likely poisoned,' German government says“	https://p.dw.com/p/3hPWj	24.08.20
10.	ERR	AFP-Interfax-BNS (toim. Marko Tooming)	„Berliini haigla: Navalnõi analüüside tulemused osutavad mürgistusele“	https://www.err.ee/1126998/berliini-haigla-navalnoi-analuuside-tulemused-osutavad-murgistusele	24.08.20
11.	Deutsche Welle	-	„Berlin hospital says Alexei Navalny was likely poisoned“	https://p.dw.com/p/3hQfp	25.08.20
12.	Deutsche Welle	-	„Berlin hospital: Russia's Alexei Navalny wakes up from coma“	https://p.dw.com/p/3i7CW	07.09.20
13.	Delfi EST	Karoliina Vasli	„Aleksei Navalnõi toodi kunstlikust koomast välja ning tema seisund on paranemas“	https://www.delfi.ee/news/paevauudised/valismaa/aleksei-navalnoi-toodi-kunstlikust-koomast-valja-ning-tema-seisund-on-paranemas?id=90973409	07.09.20
14.	Deutsche Welle	-	„Russia summons German envoy over Navalny poisoning allegations“	https://p.dw.com/p/3i9Yy	08.09.20

	Kanal	Autor teksti juures	Pealkiri	Link	Ilmumis-kuupäev
15.	Delfi RUS	Интерфакс	„На штаб Навального напали с ядовитым веществом, есть пострадавшие“	https://rus.delfi.ee/statja/90987513/na-shtab-navalnogo-napali-s-yadovitym-veshchestvom-est-postradavshie	08.09.20
16.	Delfi EST	Lauri Laugen	„Navalnõi on täielikult teadvusel, Berliini politsei tugevdas tema julgeolekumeetmeid“	https://www.delfi.ee/artikkel/91001973/navalnoi-on-taielikult-teadvusel-berliini-politsei-tugevdas-tema-julgeolekum-eetmeid?id=91001973	10.09.20
17.	ERR	toim. Mait Ots	„Navalnõi tuli teadvusele ja mäletab juhtunut“	https://www.err.ee/1133126/navalnoi-tuli-teadvusele-ja-maletab-juhtunut	10.09.20
18.	Delfi RUS	bbcussian.com	„Что сейчас с Навальным. Версии журналистов, соратников и властей“	https://rus.delfi.ee/daily/abroad/chto-sejchas-s-navalnym-versii-zhurnalistov-soratnikov-i-vlastej?id=91010411	10.09.20
19.	Delfi EST	Matti Aivar Lind	„Venemaal hääletatakse täna kohalikel valimistel, mida peetakse proovikiviks Kremlile“	https://www.delfi.ee/news/paevauudised/valismaa/venemaal-haaletatakse-tana-kohalikel-valimistel-mida-peetakse-proovikiviks-kremlile?id=91027267	13.09.20
20.	Deutsche Welle	–	„Alexei Navalny blames Vladimir Putin for poisoning“	https://p.dw.com/p/3jGWr	01.10.20
21.	Delfi RUS	Deutsche Welle	„Навальный заявил, что за его отравлением стоит Путин“	https://rus.delfi.ee/daily/russia/navalnyj-zayavil-chto-za-ego-otravleniem-stoit-putin?id=91219073	01.10.20
22.	ERR	toim. Mait Ots	„Navalnõi süüdistab enda mürgitamises Putinit“	https://www.err.ee/1141614/navalnoi-suudistab-enda-murgitamises-putinit	01.10.20
23.	Delfi EST	Lauri Laugen	„Navalnõi: minu mürgitamise taga on Putin, ma ei näe ühtki teist seletust“	https://www.delfi.ee/artikkel/91225847/navalnoi-minu-murgitamise-tag-a-on-putin-ma-ei-nae-uhthki-teist-seletust?	01.10.20

	Kanal	Autor teksti juures	Pealkiri	Link	Ilmumiskuupäev
24.	Delfi RUS	bbcussian.com	„Я утверждаю, что за преступлением стоит Путин“. Навальный дал первое интервью после отравления“	https://rus.delfi.ee/statja/91226229/ya-utverzhdayu-cto-za-prestupleniem-stoit-putin-navalnyy-dal-pervoe-intervyu-posle-otravleniya	01.10.20
25.	ERR	AFP-Interfax-BNS	„Eesti ja veel neli riiki tõstatasid ÜRO-s Navalnõi teema“	https://www.err.ee/1142287/eesti-ja-veel-neli-riiki-tostatasid-uro-s-navalnoi-teema	02.10.20
26.	Delfi RUS	rus.delfi.ee	„Эстония и еще четыре страны призвали РФ “раскрыть обстоятельства отравления” Навального“	https://rus.delfi.ee/statja/91233119/estoniya-i-eshche-chetyre-strany-prizvali-rf-raskryt-obstoyatelstva-otravleniya-navalnogo	02.10.20
27.	Deutsche Welle	–	„Germany: EU must sanction Russia for Alexei Navalny poisoning“	https://p.dw.com/p/3jNUU	03.10.20
28.	Delfi RUS	Deutsche Welle	„Глава МИД ФРГ: Санкции против России за отравление Навального почти неизбежны“	https://rus.delfi.ee/daily/abroad/glava-mid-frg-sankcii-protiv-rossii-za-otravlenie-navalnogo-pochti-neizbezny?id=91248917	03.10.20

Artiklite mitmekordse lugemise põhjal eristati järgmisi raamistusi: meditsiiniline, poliitiline ja julgeolekualane, millele lisandus juhtumi arengus ka neljas – juriidiline käsitlus. Erinevate raamistuste esiletoomiseks jälgiti lisaks sisus määratletud probleemi olemuse, süüdlaste ja lahenduste kõrval ka seda, kes on artiklis kõneisikud, artikli sõnakasutus (sh kuidas kirjeldatakse kõneisikuid, milline on nende nime ees olev epiteet) taustainformatsioon, mõnikord ka juhtlõik ja pealkiri.

Meditsiinilise käsitluse korral oli artiklis esikohal Aleksei Navalnõi tervis ja tema seisund. Kõneisikuteks olid põhiliselt erinevate riikide arstid ja meditsiinispetsialistid, aga ka Navalnõi lähikondsed. Kõrvuti arstide väljaütlemistega olid Navalnõi toetajate spekulatsioonid juhtunust (kas ta mürgitati?) ja otsiti „otsest süüdlast“ tema seisundi ehk terviserikke põhjustaja näol. Kui tema seisundis nähti mürgitamist, jätkus „otseste süüdlase“ otsing, aga nüüd aine näol, mis mürgistuse põhjustas. Sõnavara, mida kasutati, oli suuresti meditsiinipõhine – „arst(id)“, „diagnoos(id)“, „haigla“ jm.

Poliitilise käsitluse korral oli enamasti rõhk Navalnõi poliitilisel tegevusel ja kuna see arvati olevat rünnaku põhjuseks, sisaldasid need artiklid põhiliselt „kaudse süüdlase“ otsingut. Kõneisikuteks olid erinevate riikide, sh Venemaa ja Saksamaa esindajad.

Põhiliselt vastandusidki Saksamaa eesotsas liidukantsler Angela Merkeliga Venemaa esindajatele Kremlist. Peamisteks teemadeks olid läbipaistva juurduse algatamine ning süüdlas(t)e leidmine ja vastutusele võtmine. Poliitilise külje rõhutamiseks on taustainformatsioon sageli poliitiline, näiteks tuuakse välja sarnaseid poliitilise alusega rünnakuid, mis leidsid aset minevikus, sh nii Navalnõi endaga kui ka teiste poliitikutega.

Leidub ka puhtpoliitilist sõnakasutust, näiteks „sanksioon(id)“, ning mõnes artiklis kasutatakse sündmusega seotud inimeste kirjeldamiseks laetumaid või tugevamaid väljendeid kui mõnes teises, näiteks „opositsionäär Aleksei Navalnõi“ *versus* „äge, rae-vukas Putini kriitik Aleksei Navalnõi“. Viimase puhul võib näha tahet rõhutada just sündmuse poliitilist külge.

Juriidilise käsitlusviisi puhul keskendutakse põhiliselt süüdlaste otsinguile, Kremli vastu tehtud süüdistustele ning Saksamaa ja teiste riikide üleskutsele püstitada põhjalik juurdlus Navalnõiga juhtunu uurimiseks. Samas on see peaaegu alati läbipõimunud poliitilise rõhuasetusega, sest:

- 1) Navalnõi vastu tehtud rünnaku põhjustena nähakse tema poliitilist tegevust;
- 2) alguses, kui ei ole veel täpseid kahtlusaluseid, võib kajastust näha rohkem juriidilisele kui poliitilisele poolele keskenduvana, kuid pärast Venemaale tehtud üleskutset juhtumit uurida ning süüdistusi Kremli vastu, muutuvad need omavahel läbipõimunuks;
- 3) seda kõike enamgi veel, kui Aleksei Navalnõi ise tuleb välja oma arvamusega juhtunust – et Venemaa president Vladimir Putin oli rünnaku taga, ning rünnaku põhjustena toob välja konkreetsed näited oma poliitilisest tegevusest.

Julgeolekualase käsitluse puhul on esikohal rahvusvaheline rahu ja selle rikkumine keemiarelvade kasutamise näol. Need ning „ÜRO“ ja „ÜRO Julgeolekunõukogu“ on ka võtmesõnad, mis seda käsitlust teistest eristavad. Kõneisikutena nähakse enamasti mitut riiki, mis rõhutab samamoodi sündmuse ja selle mõju rahvusvahelisi mõõtmeid. Kahele esimesele küsimusele – mis on juhtunud ja kes on süüdlased – eriti vastust ei otsita, pigem keskendutakse lahenduste otsimisele.

NAVALNÕI JUHTUM: ESIMENE VALIKUPERIOOD (19.–25. AUGUST 2020)

20. augustil 2020, mil Navalnõi haiglasse toimetati ning juhtunut ka meedia kajastas, levisid esialgu kahtlused mürgitamisest (Delfi RUS, 20.08). Delfi venekeelse portaali artikkel „Алексей Навальный находится в реанимации. У него отравление, он в коме“ (2020) on sobivaks näiteks enamikust vahetult pärast juhtunut avaldatud artiklitest: suurem osa artiklist keskendub selle välja selgitamisele, mis juhtus, ning lõpus heidetakse pilk ka asjaoludele, miks võis nõnda juhtuda.

Artikli esimeses pooles keskendutakse Navalnõi seisundile („/.../ оппозиционер в коме, он в тяжелом состоянии“ ehk „opositsionäär on koomas, ta on raskes seisundis“) ja sündmustele, mis haiglasse jõudmisele eelnesid (Delfi RUS, 20.08). Lisaks spekulatsioonidele Navalnõi seisundi kohta viitavad meditsiinilisele juhtumikajastusele ka meditsiiniga seotud sõnavara – „arstid“, keda on mitu korda mainitud, lisaks „spetsialistid“, „diagnoos(id)“, „haigla“ ja „insult“. Navalnõi pressiesindaja Kira Jarmõši sõnul kahtlustavad nad, et tee, mida Navalnõi hommikul jõi, oli mürgitatud (Delfi RUS,

20.08). Seega hetkel käib „otsese süüdlase“ otsimine ning esmapilgul paistab selleks olevat mürgitatud tee.

Edasiste sammudena nähakse kohviku, kus Navalnõi teed jõi, valvekaamerate salvestuste uurimist. Haigla, kus Navalnõi viibis, territooriumile olla paigutatud politseinikud ning FBK (Korruptsioonivastane Fond) jurist Vjatšeslav Gimadi räägib kriminaalasja alustamisest seoses avaliku elu tegelase ellu sekkumisega, mille eest võib minna 12-20 aastaks vangi (Delfi RUS, 20.08). Seega ehkki artikli üldpilt on pigem meditsiiniline, tuuakse kohe sisse ka juriidiline pool – eesmärk leida süüdlased ja määrata neile karistus.

Sündmuse tõenäolise poliitilise motiivi toovad välja kõigi väljaannete 20. augustil ilmunud artiklid, kuid see, millele sealjuures viidatakse, on erinev. ERR kirjutab üldisemalt, et Navalnõi on ka varem füüsiliste rünnakute ohvriks langenud (ERR, 20.08). Deutsche Welle ning mõlemad Delfi portaalid toovad välja sarnase(d) intsidendi(d) lähiminevikust, Delfi venekeelne portaal kirjutab kõige detailsemalt (DW, 20.08; Delfi EST, 20.08; Delfi RUS, 20.08).

Deutsche Welles 23. augustil ilmunud artikkel avab juba rohkem sündmuse potentsiaalseid põhjusi ja poliitilist tausta, ehkki suur osa sellest rõhutab rohkem meditsiinilist poolt. Kuidas Navalnõi Berliini haiglasse jõudis, milline on tema seisund, mida arstid temaga hetkel ette võtavad ning kes Navalnõid külastanud on – nendele küsimustele saab artikli esimesest poolest vastuse (Deutsche Welle, 23.08).

Teine pool avab aga juhtunu võimalikke põhjuseid ja Navalnõi poliitiline tegevus on nende seas esikohal. Teda iseloomustavad sõnad erinevad samaaegselt eestikeelsetes artiklites ilmunutest. Kui ERRi artiklites on Navalnõi „opositsioonijuht“, „opositsiooniliider“, „opositsioonipoliitik“ või „opositsionäär“ (ERR, 20.08; 21.08a; 21.08b; 22.08), siis Deutsche Welle kirjeldab teda juhtlõiguse järgmiselt:

„Vladimir Putin critic and prominent Russian dissident Alexei Navalny is being treated in Germany after being moved by air ambulance from Siberia.“ (DW, 23.08)

„Vladimir Putini kriitik ja silmapaistev Vene dissident“ – dissident ehk teisitimõtleva on laetum väljend kui näiteks „opositsioonipoliitik“. Samuti tõstavad Navalnõi sümbolset tähtsust mõisted „silmapaistev“ ning tema sidumine ühe maailma mõjuvõimsaima riigijuhhi kritiseerimisega.

Poliitilist rõhuasetust ilmestab lisaks eelnevale ka informatsioon Navalnõi varasematest kinnipidamistest politsei ja Kremli pooldajate poolt, mis ei olevat opositsioonipoliitikute puhul üldse ebatavaline. Vene majandusteadlane ja Navalnõi sõber Sergei Guriev toob välja, et regionaalsete valimiste eel pälvib Navalnõi, kelle sõnumitel on miljoneid vaatamisi YouTube'is, rohkem tähelepanu, kui valitsus soovinuks. Navalnõi toetajad arvavad endiselt, et mürk oli segatud tee sisse („otsene süüdlane“), vastutavana ehk „kaudse süüdlasena“ nähakse aga Kremlit (DW, 23.08). Poliitilise sõnakasutusest võib esile tuua nimed „Vladimir Putin“ ja „Kreml“ (Vene presidendi residents, ülekantud tähenduses valitsus), lisaks „opositsioonipoliitikud“, „valimised“, „valitsus“.

Võrreldes 24. augustil DW-s ja ERRis ilmunud artikleid, võib öelda, et mõlemad toovad esile nii meditsiinilisi kui ka poliitilisi detaile, kuid esimene rõhutab poliitilist rohkem. ERRi artiklis kirjeldatakse Navalnõid kui „opositsioonijuhti“, DW-s on ta „äge, raevukas (fierce) Putini kriitik“ (ERR, 24.08; DW, 24.08). Viimane on taaskord tugevam väljend, mis võib viidata sellele, et esile tahetakse tõsta sündmuse poliitilist külge.

Samuti on erinevad artiklite juhtlõigud, ERRi teksti fookuses on Charité haiglas tehtud analüüsid, DW käsitleb Navalnõi kaitsmiseks rakendatavaid turvameetmeid (ERR, 24.08; DW, 24.08). ERRi artiklis on ka meditsiinilise informatsiooni osakaal suurem kui DW omas, viimane on käsitluste mõttes rohkem hüplik, liikudes meditsiinilise ja poliitilise vahel edasi-tagasi. DW ka lõpetab oma artikli taaskord Navalnõi poliitilisele rollile viidates – et ta on korraldanud Vene presidendi Vladimir Putini vastaseid proteste – ning seegi ilmestab asjaolu, et DW käsitlus sündmusest on sel hetkel poliitilisem kui ERRi oma.

Deutsche Welle 25. augustil ilmunud artikkel toob huvitava lisanduse „otse“ ja „kaudse“ süüdlase otsingusse. Saksa liidukantsleri Angela Merkeli üleskutsele alustada Venemaal juurdlust juhtunu uurimiseks, vastab Kremli esindaja Dmitri Peskov, et spetsiifilist ainet, mis Navalnõis sellise reaktsiooni tekitas, pole tuvastatud, ning kui lõplikult kinnitatakse, et tegemist oli mürgitamisega, siis alustatakse ka juurdlust (DW, 25.08). Saksamaa eesotsas Merkeliga on keskendunud „kaudse süüdlase“ otsingule. Kremli esindaja soov on aga enne määratleda konkreetne aine, mis Navalnõil mürgistuse tekitas, seega võib Venemaad näha „otse süüdlase“ otsijana. Nende jaoks näib olevat oluline teha see kindlaks, enne kui saab hakata „kaudset süüdlast“ otsima.

Seega võib esimese perioodi võrdluse kokkuvõttena tuua välja selle, et DW on oma käsitluses teravam ja raamistamisel mitmeplaanelisem (nii poliitiline, meditsiiniline kui ka juriidiline raamistus), ERR hoiab neutraalset ja ettevaatlikku joont (eelkõige meditsiiniline, vähemal määral poliitiline raamistus). Erameedia portaalidest püüab tungida sügavamale just intrigeerivatesse poliitilistesse „mängudesse“ delfi venekeelne portaal, mis kontekstualiseerib juhtumi Navalnõiga varem seotud intsidentidesse süvenemise kaudu.

NAVALNÕ JUHTUM: TEINE VALIKUPERIOOD (7.–13. SEPTEMBER 2020)

Septembrikuu esimesed analüüsitavad artiklid teavitavad, et Navalnõi toodi kunstlikust koomast välja. Võrreldes Delfi eestikeelses portaalis ja DW-s 7. septembril ilmunud artikleid, on neis olemas informatsiooni ühisosa, kuid kumbki toob välja ka midagi, mida teine ei too.

Mõlemad artiklid käsitlevad Kremli vastust Venemaa vastu esitatud süüdistustele ning võimalikke sanktsioone Venemaa vastu. Süüdlasena pole seni kirjeldatud ühtki üksikisikut või gruppi, kuid kõik vaatavad Venemaa poole. „Otsene süüdlane“ on leitud närvimürgi näol. Võimalike lahendustena nähakse sel hetkel sanktsioone, juhul kui Vene võimud ei hakka juhtumit korralikumalt uurima (Delfi EST, 07.09; DW, 07.09). Mõlemas artiklis domineerib poliitiline raamistus.

Ühe artiklitevahelise erinevusena võib nimetada Navalnõi meditsiinilisest seisundist teatamist. Delfi eestikeelses portaalis kirjutatakse lihtsalt Saksamaa liidukantsleri Angela Merkeli teatest, et Navalnõi mürgitati närvimürgiga Novitšok (Delfi EST, 07.09). DW artiklis on lisaks veel Merkeli edastatav informatsioon sellest, kuidas opositsionääri taheti mõrvata, et teda vaigistada (DW, 07.09). Rännaku motiivina on eelnevates artiklites nähtud opositsioonipoliitiku tegevust Venemaal, seega viitab selle detaili lisamine, et ehk tahetakse sündmuse poliitilist külge rohkem rõhutada. Ka Delfi avaldas Merkeli arvamuse vahetult pärast selle väljaütlemist artiklis (Delfi EST, 02.09), mis ei mahu analüüsitavasse ajaperioodi, kuid erinevalt DW-st ei toonud seda praegu uuesti välja.

Teise erinevusena võib välja tuua erinevate kommentaaride kasutuse. Delfi EST toob välja Navalnõi staabi juhi Leonid Volkovi väljaütlemise Soome rahvusringhäälingule YLE, kuidas „mürgitamine räägib Venemaa presidendi positsiooni nõrgenemisest“ (Delfi EST, 07.09). DW on avaldanud Suurbritannia diplomaadi Dominic Raabi öeldu Venemaa suursaadiku Londonisse kutsumisest ja sarnaselt Merkelile üleskutsest, et Venemaa teostaks läbipaistva juurdluste (DW, 07.09). Mõlemat võib näha poliitilisena, viimast ka juriidilisena läbipõimununa poliitilisega. Erinevate kommentaaride kasutamine võib tuleneda erinevast allikakasutusest.

Veel üks erinevus seisneb Novitšoki-tüüpi närvimürgiga seotud taustainformatsioonis. Mõlemad artiklid kirjeldavad seda kui Nõukogude Liidus välja töötatud närvimürki – Delfi eestikeelne portaal lisab, et tegu on ohtlikuma ainega kui sariin ja VX, mis on samuti närvimürgid; Deutsche Welle toob välja asjaolu, et Novitšokki kasutati ka 2018. aasta rünnakus Vene topeltagendi Sergei Skripali ja tema tütre vastu (Delfi EST, 07.09; DW, 07.09). Delfi artiklis esitatud taustainformatsioon on pigem meditsiinilise ning DW oma poliitilise alusega.

DW-s 8. septembril ilmunud artikkel on üks esimesi, kus sündmus saab rahvusvahelised mõõtmed ja seda seoses G7 riikide (Kanada, Prantsusmaa, Saksamaa, Itaalia, Jaapan, Suurbritannia ning Ameerika Ühendriigid) peaministrite avaldusega mõista võimalikult karmilt hukka Aleksei Navalnõi mürgitamine. Avalduses seisab veel üleskutse otsekohe alustada juurdlust leidmaks vastutav(ad) isik(ud), arvestades Venemaa liikmelisust Keemiarelvade Keelustamise Organisatsioonis (DW, 08.09). Keemiarelvade Keelustamise Organisatsiooni eesmärk on keemiarelvade täielik likvideerimine, sest nende kasutamine võib ohustada rahvusvahelist julgeolekut (Mission: A world..., 2021). Seepärast võib seda artiklit näha ühe esimese viitena sündmuse julgeolekulisele kajastamisele.

Sündmuse laiaulatuslikumast käsitlest räägib ka Saksamaa poliitiku Roderich Kiesewetteri öeldu, kuidas põhiprobleem on mürgis, mida rahvusvaheline seadus keelab kasutada, ning kuidas tarvis on „Euroopa vastust“, et näidata, et ollakse kooskõlas rahvusvaheliste reeglitega, mida Navalnõi sündmuse puhul Venemaal raskelt rikuti. Vahetult enne seda mainib ta, et küsimus pole praegu Nord Stream 2 gaasijuhtmes (DW, 08.09). Seda võib näha samuti rõhuasetuse sujuva nihkumisena poliitiliselt rahvusvahelist julgeolekut puudutavale.

Poliitilisele kajastusele viitab Venemaa välisministri esindaja Maria Zahharova edastatud informatsioon sellest, kuidas „nad“ (mille all võib mõista Venemaad üldiselt või Vene võime) ootavad Berliinilt kogu saadaolevat informatsiooni ja kõiki tõendeid. Samuti nimetab ta Berliini tegevust „rõpaseks poliitiliseks agendaks“ (DW, 08.09).

Samal päeval ilmus ainukesena Delfi venekeelses portaalis teade Navalnõi Novosibirskis asuva peakorterit rünnakust, mil tundmatu isik sisenes ruumi, kus peeti loengut, ning purustas põrandal pudeli mingi keemilise ainega. Kahel vabatahtlikul hakkas halb, neile kutsuti kiirabi. Artikli lõpus mainitakse, et Navalnõi regionaalne peakorter valmistub ette 13. septembril toimuvateks valimisteks (Delfi RUS, 08.09). See üheskoos asjaoluga, et ka Navalnõi rünnaku põhjusena nähakse tema poliitilist karjääri, paigutab käsitlese pigem poliitilise alla, ehkki rünnaku võimalikke tagamaid pole ses artiklis mainitud.

Kui vaadata üldiselt terve artiklikogumi teemasid, siis on see sobiv juhtumi poliitilist külge rõhutama. Seepärast on huvitav, et ükski teine – eriti DW, kus paar artiklit

võrreldes Delfi EST ja ERRi veebiportaaliga rohkem sündmuse poliitilist kui meditsiinilist külge rõhutab – väljaanne juhtunud kirjutanud pole. Samas võib olla tegu väiksema tähtsusega juhtumiga, mis oli oluline ehk Vene (ja venekeelsele) meediale, kuid ei olnud rahvusvaheliselt sama tähtis. Samas on Interfax – Venemaa päritolu rahvusvaheline uudisteagentuur – millele Delfi RUS artiklis viidatakse, olnud varem ka ERRi allikate hulgas (ERR 20.08; 21.08a; 21.08b; 22.08).

Järgmised artiklid, mida omavahel kõrvutada võiks, on 10. septembril ilmunud artiklid ERRi ning Delfi eesti- ja venekeelses portaalis. Nende puhul on taaskord olukord järgmine, et kõigil on teatav ühisosa kõige tähtsama uue informatsiooni edastamise näol, kuid on ka taustainfot ja/või detaile, mida teistes artiklites ei mainita.

Võrreldes ERRi ja Delfi EST portaali artiklite pealkirju, on juba siin erinevus, mis võib viidata artikli rõhuasetusele. ERRi artikli pealkiri on „Navalnõi tuli teadvusele ja mäletab juhtunut“ ja Delfi oma „Navalnõi on täielikult teadvusel, Berliini politsei tugevdas tema julgeolekumeetmeid“ (ERR, 10.09; Delfi EST, 10.09). Erinevus pealkirjas võib anda eelduse, et ERRi artikkel keskendub rohkem sündmuse meditsiinilisele poolele, kuna toob välja asjaolu, et Navalnõi mäletab juhtunut, st tema mälu pole kahjustatud. Samas võib seda näha ka sissejuhatuseks poliitilisele käsitlusele, kuna see, et ta mäletab juhtunut, tekitab kohe küsimuse, kas tema mälestused võivad paljastada rünnaku taga oleva(d) inimese(d).

Delfi EST pealkirjas on välja toodud julgeolekumeetmete tugevdamine, mis viitab Navalnõi julgeolekuga seotud aspektidele, seega liigitub see pigem poliitilisele juhtumikäsitlusele. Delfi RUS portaali pealkiri on tõlgitult „Mis toimub praegu Navalnõiga? Ajakirjanike, kaaslaste, ametivõimude versioonid“ (Delfi RUS, 10.09). See on neutraalne ega luba end otseselt ühtegi kategooriasse paigutada, kuna ei ole teada, kas nimetatud tegelased keskenduvad meditsiinilisele või poliitilisele poolele või hoopis millelegi muule.

Üldiselt on ERRi ja Delfi EST artiklite sisu ja teemakäsitus sarnane – poliitiline läbipõimunud meditsiinilisega. Vahel annab sõnakasutus alguses põhjust uskuda, et järgmisena keskendutakse meditsiinilisele poolele, kuid tegelikult on vastupidi:

„Saksa arstide sõnul oleks olnud, siis kui pudelit poleks Venemaalt koos Navalnõiga ära toodud, mürgi kindlakstegemine märksa keerulisem. Just see märkamata jäänud detail on Vene eriteenistuste suurim mõõdalask, tõdeb väljaanne.“ (ERR, 10.09)

Erinevused on pigem detailides. Mürgiga seoses kirjutab ERR, et seda saavad toota riiklikud laborid, Delfi eestikeelne portaal aga lisab, et see saab olla valmistatud vaid sõjalises erilaboris Venemaal (ERR, 10.09; Delfi EST, 10.09). On suur erinevus, kas mürk võib pärineda lihtsalt mingist riiklikust laborist või saab olla valminud vaid erilaboris Venemaal. Selle detaili väljatoomine rõhutab juhtumi poliitilist külge, sest Kremli on juba seostatud Navalnõi mürgitamisega.

Delfi RUS artikkel on teistsuguse ülesehitusega ning kirjeldab alapeatükkide kaupa erinevate asjatundjate nagu meedia ja Navalnõi kaaslaste arvamusi. Selle peamine erinevus teistest on Navalnõi pressiesindaja Kira Jarmõši kommentaar, kuidas meedias ilmuv materjal on palju ebatäpsusi ja liialdusi. Sama ütleb ka Navalnõi staabi juht Leonid Volkov (Delfi RUS, 10.09). See on täiesti uus vaade juhtumile, sest räägib hoopis meedias ilmunud informatsiooni tõesusest ja täpsusest. Ükski teine analüüsivatest väljaannetest sellest kirjutanud ei ole, kuid ERR on tsiteerinud üht (Der Spiegel) ning

Delfi EST mõlemat (Der Spiegel ja Bellingcat) allikat, milles ilmunud informatsioonis Jarmõsi ja Volkovi sõnul ebatäpsused on. Samas on tarvilik mainida, et ehkki teistsugune pilguheit teemasse, moodustab see Delfi RUS artiklist siiski ühe alapeatüki ning teised moodustavad samasuguse meditsiinilis-poliitilise käsitluse nagu ülalmainitud.

Delfi eestikeelses portaalis 13. septembril ilmunud artiklis räägitakse valimistest, mida Delfi venekeelne portaal juba varem puudutanud oli (Delfi EST, 13.09). See on oluline kogu sündmustiku kajastamise kohapealt. Tuuakse välja, et Navalnõi meeskond väidab, et mürgitamine toimus president Vladimir Putini korraldusel, et Navalnõi avaldas enne haiglasse toetust Ühtse Venemaa partei oponentidele, ning räägitakse ka poliitilisest kampaaniast, mida nähakse ühe võimaliku põhjusena rünnaku taga (Delfi EST, 13.09). Motiivina kirjeldati varem rohkem Navalnõi poliitilist karjääri ja tema üldist vastandumist Vladimir Putinile, siin tuuakse rohkem välja otseseid tegusid, mis rünnaku aluseks võisid olla. Seega panustab artikkel kogu loo üldisesse pilti ja kajastusse ning seda just poliitilisest vaatevinklist.

Teisel perioodil tuleb uudsenähtude esile julgeolekualane raamistus, sest fookusesse tõstetakse mürgitamise vahend ning selle päritolu – tegemist on keemiarelvaga, mille kasutamine peaks vastavalt riikidevahelistele kokkulepetele olema riigi range kontrolli all. Siiski kõlab ka sellel perioodil valdavalt just poliitiline raamistus – ootus, et Venemaa võtab juhtunu eest poliitilise vastutuse ja asub juhtunut uurima. Aga raamistuste erinevus mediakanalite vahel tuleb esile just seoses erinevusega allikakasutuses. Kõige vahetum ligipääs asjaga seotud allikatele näib olevat venekeelsel Delfil, DW avaldab Saksa ja rahvusvahelise poliitika allikate (ametlikke) seisukohti, ERR on kõige ettevaatlikum juhtumi lahkamisel.

NAVALNÕI JUHTUM: KOLMAS VALIKUPERIOOD

(28. SEPTEMBER KUNI 4. OKTOOBER 2020)

1. oktoober 2020 oli päev, mil kõigis analüüsitavates väljaannetes ilmus artikkel, kus Aleksei Navalnõi süüdistab enda mürgitamises Putinit (ERR, 01.10; DW, 01.10; Delfi EST, 01.10; Delfi RUS, 01.10a; 01.10b). Üldjoontes on kõik neli artiklit sarnased, põimides omavahel meditsiinilise informatsiooni, nagu teabe Navalnõi paranemisest poliitilisega, näiteks tema plaaniga kindlasti tagasi Venemaale minna ja oma tööd jätkata. Rohkem rõhutatakse aga poliitilist külge ja meditsiiniline esitatakse pigem alusena poliitilisele, näiteks kuidas poliitik töötab paranemise nimel, selleks et jätkata oma poliitilist tegevust.

Delfi RUS artiklis on meditsiiniline külg esindatud kõige pinnapealsemalt, kujutades Navalnõiga augustis juhtunut ning mitte lisades detaile tema paranemisest, kuid Delfi RUS portaalis ilmus samal päeval veel üks artikkel, kus on pikalt ja põhjalikult Navalnõiga tehtud intervjuust tähtsam välja toodud, sh ka tema püüdlused paranemise poole (Delfi RUS, 01.10a; Delfi RUS, 01.10b). Lühem artikkel rõhutab pigem sündmuse poliitilist poolt, kuidas Navalnõi ei karda Venemaale naasta ja plaanib seda kindlasti teha. Aga samuti rõhutab see artikkel julgeolekualast dimensiooni – juhtumist räägitakse kui rahvusvahelisest probleemist ning mainitakse keemiarelvvi: „/.../ это нарушение конвенции о запрещении химического оружия, а потому является международным вопросом.“ (Delfi RUS, 01.10a) (Tõlge: „/.../ see on keemiarelvade keelustamise konventsiooni rikkumine ja seega rahvusvaheline küsimus.“)

Teised kolm artiklit Delfi EST, ERRi ja DW portaalis on üldjoontes sarnased, kuid lisavad erinevaid detaile. Kui muidu oli süüdistuste esitamine ühepoolne – kõik Kreml vastu – siis nüüd esitab Kreml ka omapoolse arvamuse. Riigiduumaspiiker Vjatšeslav Volodin ütleb, et Navalnõi on valelik kelm, kes teeb koostööd lääneriikide ja nende eriteenistustega (ERR, 01.10; DW, 01.10; Delfi EST, 01.10). Nii see kui ka erinevad detailid, mille artiklid välja toovad, rõhutavad sündmuse poliitilist külge.

DW lisab, et Moskva süüdistab lääneriikide juhte valeinformatsiooni levitava kampania algatamises ning Ameerika Ühendriikide Luure Keskagentuuri (US Central Intelligence Agency, CIA), et viimane teeb Navalnõiga koostööd. DW toob taaskord välja ka Saksamaa liidukantsleri Angela Merkeli korduvad toonitused, et „vaid Venemaa saab ja peab vastama“ tekkinud küsimustele ning et kogu situatsioon on pingestanud Venemaa ja Läänevahelisi suhteid (DW, 01.10).

ERRi artiklis on avaldatud Volodini väited sellest, kuidas „Lääs ei ole edastanud Venemaale tõendeid Navalnõi mürgitamise kohta, et juhtunu korraldasid välisriigid, et pingestada olukorda Venemaal sel ajal, kui Valgevenes tehakse kokkuvõtteid presidendivalimistest, et Venemaad blokeerida ning mitte lubada sellel kaitsta endaga liidus oleva riigi suveräänsust“ (ERR, 01.10).

See informatsioon aitab mõista, miks või mille alusel Kreml sellised süüdistused esitas. Delfi eestikeelse portaali artikkel toob samuti välja mitu tähtsat detaili, mida teistes artiklites pole: et käsk Novitšoki kasutada sai tulla vaid Venemaa kolme luureteenistuse juhtidelt, kes kõik töötavad Putini alluvuses, ning et Navalnõi on sihikul meeleavalduste pärast Kaug-Idas Habarovskis (Delfi EST, 01.10). Nagu näha, ilmestavad kõik nõnda sündmuse poliitilist poolt, kuid informatsiooni valik selleks on erinev. Rääkides käsust Novitšokki kasutada, võiks väita ka seda, et tegu on kriminaalse rõhuasetusega, kuna räägitakse kuriteost kellegi mürgitamise näol. Samas on see tekstis seotud Vene president Vladimir Putini ning mürgitamise tõenäolise motiiviga, millepärast seda ka poliitilisena näha võib.

Suuresti julgeolekualalise juhtumikäsitluse alla võib paigutada kaks 2. oktoobril ilmunud artiklit, mis mõlemad räägivad Eesti, Prantsusmaa, Saksamaa, Ühendkuningriigi ja Belgia üleskutsest, et Venemaa avaldaks kiiresti ja täielikult Navalnõi mürgitamise asjaolud ja teavitaks sellest Julgeolekunõukogu (ERR, 02.10; Delfi RUS, 02.10). Need artiklid pärinevad ERRi uudiste- ja Delfi venekeelsest portaalist, teised kaks väljaannet üleskutset ei kajastanud.

Julgeolekulisele käsitlusele viitab siin „ÜRO“, „ÜRO Julgeolekunõukogu“ ja „keemiarelvade“ mainimine. ÜRO ehk Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni üks eesmärkidest on rahvusvahelise rahu ja julgeoleku tagamine (About the UN: Overview, i.a). Samuti nimetatakse tehtud avaldust ÜRO Julgeolekunõu dokumendiks ning tähelepanu juhitakse „mullu 29. novembril vastu võetud deklaratsioonile, mille kohaselt igasugune keemiarelvade kasutamine sõltumata kohast, ajast, toimepanijast ja tingimustest on vastuvõetamatu ning ohustab rahvusvahelist rahu ja julgeolekut“ (ERR, 02.10). Üldiselt on need kaks artiklit sobivateks näideteks peamiselt julgeolekualasest sündmuse käsitlusest, mida seni pole analüüsitud artiklite hulgas veel eriti leidunud.

Viimased kolmanda analüüsiperioodi artiklid on ilmunud 3. oktoobril DW ja Delfi RUS portaalides ning on suuresti samasugused, selle erinevusega, et nagu varemgi, on DW artiklid teistest tihti veidi pikemad ja detailsemad. Need kaks analüüsiperioodi

lõpust pärinevat artiklit on teistest küllaltki erineva suunitlusega, sest keskenduvad konkreetsetele lahendustele ja tulevikuplaanidele. Kui alguses oli põhirõhk väljaselgitamisel, mis Navalnõiga üldse toimub, ja hiljem nihkus see süüdlaste otsingule ja üleskutsetele Vene võimudele, et juhtumit uuritaks, siis nüüd räägitakse konkreetsetest sammudest, mida võidakse ka ellu viia. Seda sanktsioonide näol (Delfi RUS, 03.10; DW, 03.10). Anti teada, et kui Keemiarelvade Keelustamise Organisatsioon (KKO) kinnitab, et opositsionäär mürgitati Novitsõki nimelise närvimürgiga, vastab Euroopa Liit Venemaa vastaste sanktsioonidega. Rõhutatakse taas keemiarelvadega seotud rahvusvahelise leppe rikkumist (DW, 03.10; Delfi RUS, 03.10). Seega võib käsitlusest leida julgeolekut puudutavaid kohti, kuid kuna põhirõhk on ikkagi KKO otsusel, mis määrab sanktsioonide tuleku või mittetuleku, on tegemist pigem poliitilise kajastusega. „Sanktsioon“ on ka poliitiline termin, mitte julgeolekualane.

Julgeolekualalise ja poliitilise info suhet võib siin näha nagu eelnevalt meditsiinilise ja poliitilise oma – üks on aluseks teisele. Niisiis on KKO-st saadav vastus aluseks sellele, kuidas järgmisena käituda, nagu oli Navalnõi paranemine aluseks tema soovile tagasi Venemaale minna. Julgeolekualaline info on siin toetavas ning poliitiline põhirollis. Sellest annavad märku ka artiklite pealkirjad, mis rõhutavad samamoodi sanktsioone, mitte mõnd teist infokildu.

Seega on kolmanda perioodi jooksul lisandunud selge ja tugev julgeolekualane raamistus – näide juhtumist, kus kasutatakse keemiarelvade, mis rahvusvaheliste kokkulepete kohaselt peaks olema riikide kontrolli all ning selle kasutamine keelustatud. Samuti on sellega juhtum toodud rahvusvaheliselt väga laiale tasandile – ÜRO tasandile. Julgeolekualase raamistusega samaväärselt on perioodil esil ka poliitiline raamistus – Navalnõi poliitiline tegevus, aga samuti EL võimalikud poliitilised sammud Venemaa suhtes, kui viimane ei võta juhtumit uurida. Oma ametlikku seisukohta avaldab ka Venemaa, keda on siiani pigem ühepoolselt süüdistatud. Kõigi asjaolude selgitamisel on kõige detailsem ning põhjalikum olnud DW, Eesti meediakanalitest Delfi venekeelne portaal.

NAVALNÕI JUHTUM: KOKKUVÕTTEKS

Navalnõiga 2020.a. augustis toimunu käsitlemise dünaamika hõlmab pikka perioodi ning areneb vastavalt juhtumi enda arenguloole ning juhtum ei ole tänaseks veel lõppselguseni jõudnud. Augustikuus ilmunud artiklitest leiab rõhuasetusi juhtumi meditsiinilisele, juriidilisele ja poliitilisele poolele. Alates septembrist saab olulisemaks sündmuse poliitiline külg ning meditsiiniline jääb pigem tahapoole, toetavasse rolli. Julgeolekulist informatsiooni rõhutavaid artikleid oli meditsiinilist ja poliitilist rõhutavatega võrreldes vähe. Juriidilised rõhuasetused olid enamasti läbipõimunud poliitilistega. Esmalt keskenduti „otsese“ (milline mürk), hiljem „kaudse“ süüdlase (kes mürgitas) otsingule. Alles oktoobris tõusis fookusesse rahvusvahelise julgeoleku ja riikidevaheliste kokkulepete teema. Seda siis, kui oli kinnitatud, et tegemist oli keemiarelvaga, mille kasutamine ning võimalus, et kasutamine ei ole riikide kontrolli all, põhjustas rahvusvahelist ärevust ning arutelu sanktsioonide vajalikkuse üle Venemaa vastu.

Meediakanalitest käsitles kõigil perioodidel juhtumit märksa põhjalikumalt Deutsche Welle. Selle artiklid olid enamasti teistest pikemad ja detailsemad, vahel need rõhutasid poliitilist poolt enam kui Delfi EST või ERRi artiklid. Samuti olid DW tekstis

teravamad ning julgemalt sihitud võimalik süüdlase Venemaa vastu. Eesti meediakanalid hoidsid märksa tasakaalustatumat ja ettevaatlikumat joont. Delfi RUS avaldas mitu artiklit, mida (peaaegu) üheski teises väljaandes ei ilmunud, osutades seeläbi täiendavale infole ligipääsule. Tihti olid erinevate väljaannete artiklid põhiinformatsiooni poolest sarnased, kuid erinesid selle poolest, kas, kui palju ja millist taustainformatsiooni ja detaile jagati.

5.2.2. Auditooriumianalüüs

5.2.2.1. Eestlastest uudistevältijad

Uuringus osalenud inimesed olid üldiselt seisukohal, et on sotsiaalmeediast saadava infoga rahul – nii mõnigi neist mainis, et kui nad seda poleks, otsiksid nad mujalt teavet juurde. Seevastu erines teiste arvamustest kardinaalselt N5 oma. Tema sõnutsi on näiteks Facebookist keeruline mõistliku aja jooksul endale vajalikku informatsiooni saada.

N5: „*Ma tegelikult lihtsalt ei näe tänapäeval, et see Facebook oleks väga selline koht, kust oleks võimalik mingit informatsiooni mingi adekvaatse aja jooksul saada. Inimesed ikkagi jagavad nii meeletutes kogustes neid asju ja kui see ikkagi mingit kõlapinda ei saa, siis sa tegelikult ei näegi neid [postitusi]. /.../ Ma leian, et see on ikkagi ajaraisk sealt midagi otsida, kui et sealt midagi kasulikku leiaks.*“

Tuleb aga silmas pidada, et intervjuerimise ajal jõudsid N5 uudisvoogu vaid mõne tema sõbra ja Stenbocki maja konto postitused – N5 kontrollib oma uudisvoogu väga rangelt. Lähemalt on sellest kirjutatud järgmises peatükis. N5 arvamus aga võib olla seotud tema varasemate kogemustega. Mõned aastad tagasi kasutas ta ühismeediat tunduvalt intensiivsemalt. N5 kirjeldustest nähtub, et seal oli palju infomüra ning ta ei saanud endale huvipakkuvat teavet kätte.

N5: „*/.../ Olen Facebooki väga palju scrollinud ja mul on olnud ikkagi [võimalus] kõiki neid 350 inimest jälgida ja siis ikkagi aeg-ajalt püüad otsida mingit ägedat artiklit või midagi sellist. Aga mingi hetk jõudis [minuni] nagu see arusaam, et seal ei ole midagi.*“

N5 panustas uudisvoogu varem ka ise ja tema konto alt jõudsid teiste inimeste uudisvoogudesse Facebookis oleva mängu Mafia Wars postitused. Kui ta selle mängimisest loobus, kustutas N5 ära kõik mänguga seotud postitused. Iseloomustamaks, kui palju aega tal postituste kustutamisele kulus, kasutas ta sõnu, mis trükimusta ei kannata – ehk teisisõnu võttis postituste kustutamine märkimisväärse aja.

Üldiselt suhtusid intervjueritud sotsiaalmeediasse kui infokanalisse siiski optimistlikult ja positiivselt. N4 tõi esile, et ühismeedia kaudu on kerge hoida end vajaliku teabega kursis, sest sinna koondub kokku eri asutuste poolt jagatav info.

N4: „*Praegu mulle tundub, et see Facebook on kuidagi väga kasulik, sest kõik ettevõtted, kõik ministriumid, kõik asutused – nad panevad hästi palju infot sotsiaalmeediasse ja sotsiaalmeediast on seda väga lihtne kätte saada. Seal on kõik erinevad asutused koos, ma ei lähe eraldi Sotsiaalministeeriumi veebisaidile või Haigekassa veebilehele. Nad kuidagi on väga kompaktselt kohe uudisvoos olemas.*“

N4 oli ainus, kelle jaoks on sotsiaalmeedia ka oluline teabe jagamise kanal. Kuna N4-l on oma ettevõtte, jagab ta sotsiaalmeedias edasi postitusi, mis võiksid huvitada tema kliente ning selle kõrval teeb ta ka oma firmale reklaami.

Kaks inimest tõi esile, et saavad Facebooki kasutades rohkem teavet kui vaja. N3 näiteks märkis, et kui on tarvis otsida midagi kindlat, tuleb appi võtta Google'i otsingumootor, sest Facebookis on väga palju infomüra. Sealsamas aga ütles N1, et ta tunneks ennast eriolukorras paremini kui tal oleks toimuva kohta pigem „*liiga palju infot*“. Eriolukorra ajal tehtud intervjuus tõdes ta aga sellegipoolest, et on „*koroonasuhtes üsna informeeritud*“.

Koroonaviiruse leviku kontekstis on spetsiaalselt mõnda kontot jälgima hakanud vaid kaks inimest. N4 ja N5 on pannud *follow* vastavalt Haigekassale ja Stenbocki majale. Nad põhjendavad jälgimahakkamist ootusega saada nii endale olulist infot.

N4: „*/.../ ma panin Facebookis follow Haigekassa leheküljele. Sealt aeg-ajalt tuleb jällegi tööks vajalikku informatsiooni, mis vahepeal on ka koroonaga seotud.*“

N5: „*Ilmselt keegi jagas mingisugust informatsiooni ja Terviseameti lehe peal või kuskil oli, et sealt [Stenbocki maja kontolt] saab kõige päevakohasemat informatsiooni sellest, mida nad seal teevad.*“

Koroonaviiruse leviku või eriolukorraga seotud informatsiooniga olid sotsiaalmeedias kokku puutunud kõik intervjueeritud, kuid selle sisu ja vormi üle arutledes tuli esile erinevusi. Peaaegu kõigi intervjueeritute öeldust koorus välja, et sotsiaalmeediast saadud informatsioon aitab neil olla teadlik vähemalt mingitest meetmetest, mis aitavad viiruse levikut takistada.

M1: „*Ikkagi, kõik vajalik informatsioon, mis ma leian, et mul on vaja teada – kasvõi kõik need uued korrad, käitumiseeskirjad, protseduurilised vajadused – selle ma olen kõik kätte saanud ja ei ole probleemi.*“

M1 sõnas, et on saanud sotsiaalmeediast infot selle kohta, kuidas koroonaviirus levib, millised on sellega seotud avastused ehk näiteks kes kuuluvad riskirühma. Märkatud teabest ajendatuna hoiab ta teiste inimestega kahemeetrist vahet, peseb käsi, desinfitseerib esemeid ning on varunud endale ka maski. Sotsiaalmeediast saadud viiruse leviku tõkestamiseks tarvilikud teadmised tõi esile ka N3, kuid erinevalt eelnevast mainis ta ka poes käimise reegleid. Seejuures väljendas N3 ebakindlust, kas ta on juhendeid õigesti mõistnud – näiteks pole talle selge, kuidas maski õigesti kasutada ja ta kahtleb, kas kaitsekindad on ilmtingimata vajalikud.

N2 ütles, et on eriolukorras saanud sotsiaalmeedia kaudu just talle olulist, karantiinis püsimisega seotud informatsiooni.

N2: „*Näiteks eriolukorra alguses tulin reisilt ja minu jaoks oli väga oluline teada saada operatiivset infot, kuidas ja kui palju ma pean kodus olema – kas karantiinis või isolatsioonis ja kõik sellised asjad. See oli info, mida inimesed väga tihti jagasid ja see oli minu jaoks oluline ka. Ja need enamasti lihtsalt juhatasid ministeeriumi kodulehele, kus oli väga kergesti kättesaadav info.*“

N6 tõi jällegi esile, et talle tundus kasulikuna *yotuber*'i Deanabanana postitatud video koroonatesti tegemisest – enne selle nägemist ei teadnud ta, et testi tehakse nina kaudu ning et see võib olla küllaltki ebameeldiv. Seda teadmist pidas ta aga enda jaoks vajalikuks. Viite YouTube'i laetud videole leidis N6 Instagramist.

Vastupidiselt teistele intervjueeritutele on N5 on veendunud, et ta pole sotsiaalmeedia kaudu saanud koroonaviirusega seoses ühtegi päriselt vajalikku infokildu. Ta ütles, et on peamiste viiruse levikut tõkestavate meetmetega kursis ja infot ise juurde ei otsi – teadmised tulevad teiste inimestega suheldes.

Teinekord ei pea sõpradega mõttevahetuseks ühendust võtma, sest teavet edastatakse ka sotsiaalmeediasse postitusi tehes. Ent tuttavate poolt tehtud postitustega seoses ilmnes vastakaid tähelepanekuid. N6 märkis, et tema arvates eestlased koroonaviirusega seoses sotsiaalmeedias eriti sõna ei võta. Sedasama täheldas ka N4. Ta ütles, et näeb oma uudisvoos pigem sõprade ettevõtmistele, töödele või perepiltidele keskenduvaid postitusi. (N6 ja N4 kasutavad peamiselt Facebooki.) Twitterit eelistav M1 tõi esile aga vastupidist: inimesed, keda ta keskkonnas jälgib, kajastavad ka koroonaviirusega seotud kilde oma elust. Sarnane tähelepanek tuleb esile ka N2 öeldust, kus ta tõi esile endast näomaskis pilte postitanud medõe.

Lisaks kildudele oma elust, jagatakse sotsiaalmeedias ka oma arvamusi. N4 näiteks jälgib oma kunagise klassikaaslase postitusi, kes töötab ajaloo ja ühiskonnaõpetuse õpetajana, M1 ütles, et teinekord läheb talle korda ka *random internet strangeri*⁴⁴ arvamus. N5 aga tõi esile, et on kokku puutunud näiteks videoga, kus üks nakkushaiguste professor räägib koroonaviiruse levikust ning teeb prognoose, kui kaua „see kestab“.

Kõikide intervjueritutega tuli juttu koroonaviiruse levikuga seotud statistikast. Kuigi valdavalt andsid nad mõista, et nakatunute arv ja muu taoline pidevalt muutuv info ei paku neile huvi, on neist enamus näinud sotsiaalmeedias sellise statistikaga seotud postitusi.

Käesoleva uurimuse tarbeks intervjueritud inimeste seas domineeris arvamus, et koroonaviiruse levikust tingitud eriolukord pole neid muutnud info suhtes varasemast kriitilisemaks. Ka oma sotsiaalmeedia tarbimisharjumusi polnud nad enda sõnutsi muutnud.

N6 tõdeb, et kui tema käitumises on miski muutunud, on see seotud pigem emotsionaalse informatsiooni vältimisega viiruse leviku ajal. Sealjuures tähendab see pigem riigiga seotud asutuste poolt edastatava info eelistamist teistele allikatele.

Samas tõdesid mitmed vastajad, et viiruse leviku ajal on olnud mõneti keeruline usaldusväärset infot saada.

N1: „*Võib-olla ainult sellepärast, et see koroonaseis on nii uus – raske on leida usaldusväärset infot kohati, sest ega keegi päris täpselt ei tea.*“

Kõige sagedamini mainiti segadust nakatunute seotud statistikaga, millest rääkides toodi esile, et see muutub kiiresti. N3 tõi välja, et teinekord räägib sotsiaalmeedias jagatava artikli pealkiri sellest, millest artiklis tegelikult juttu pole ning ka loos endas on küsimusi tekitavaid kohti.

N3: „*.../[Näiteks] kui palju neid haigestunuid ja surnuid tegelikult on. Näiteks uudises on, et suri veel mitu inimest ja siis tegelikult tuleb välja, et see on hoopis mitme päeva jooksul – mingid siuksed asjad on olnud. Või siis kui sa ei saa aru, kui palju neid surmajuhtumeid on või kui sa loedki ainult pealkirju, siis vahepeal on nii veidralt pealkirjad – pead ikkagi uudise läbi lugema, et teaksid, millest artikkel siis räägib.*“

N3 on täheldanud, et kõige rohkem on selliseid eksitavaid pealkirju olnud Delfis. Sama väljaande kapsaaeda viskab kivi ka N6, kes on märganud, et Delfis muutub uudiste sisu väga kiiresti. N6 toob esile, et teda häirivad artiklid, kus pole veel õieti sisugi, kuid on juba avaldatud. Ta arvab, et terviklikuma ja tõesema teabe saamiseks peaks uudiseid lugema õhtuti.

⁴⁴ *Random internet stranger* – internetikasutaja, keda isiklikult ei tunta. Vabatõlge inglise keelest.

N6: „Hommiikul on üks uudis, õhtul on teine. Ma olen pannud tähele, et kõige parem on lugeda uudiseid õhtul, et selleks ajaks on rohkem infot, rohkem tõest infot /.../.“

Niisamuti toodi esile, et meediakanalid on orienteeritud emotsioonidele. Sestap on näiteks M1 sõnul mõistlikum lugeda uudiste asemel asjatundjate sotsiaalmeediapostitusi, mis on tema sõnul neutraalsemad ja ülevaatlikumad.

M1: „Paljudel juhtudel on kirjutatud ka, mis kuidas ja mida mingid protsendid või graafikud näitavad, et selles mõttes on seda kõvasti mõnusam lugeda kui tervet seda kui kergelt ülepaisutatud masstoodanguna uudist, kus klikid ja laigid on need, mis uudist pinnal hoiavad.“

Kõik intervjuueeritud on teadlikud, et sotsiaalmeedias levivat infot ei saa alati tõe pähe võtta. Otsustamaks info tõesuse üle, jälgitakse näiteks, kas postituse juures on mingeid viiteid sellele, kust info pärineb.

Niisamuti vaadatakse, kes on postituse autor. N3 tõi esile, et tema jaoks on usaldusväärsed näiteks tema sõbralistis oleva ajaloo ja ühiskonnaõpetuse õpetaja postitused, sest viimane on hoidnud end ühiskonnas toimuvaga pidevalt kursis ning oskab anda edasi suurt pilti. M1 jälgib, et tema uudisvoogu jõuaksid postitused oma ala professionaalidelt. N6 jällegi mõtleb postitusi lugedes ka nende autorite iseloomule.

N6: „Näiteks osad inimesed, ma tean, et nad on siuksed emotsionaalsed inimesed, kes võtavad kõigest negatiivsest kinni. Siis seda [jagatavat infot] tuleb niimoodi natuke fifty-fifty võtta, et sa tead, et seal on emotsioone sees /.../“

N2 aga sõnas, et kuna suur osa tema sõbralistis olevatest inimestest on kõrgharidusega ja jagavad Eesti uudisteportaalide uudiseid, ei puutu ta kuigivõrd palju kokku infoga, mis võiks olla kaheldava usaldusväärtusega. See aga ei tähenda, et väärinfo läheks temast mööda – näiteks on ta silmanud postitusi, kus kirjeldatakse, et SARS-CoV-2 on biorelv ja hiinlased võtavad peagi maailma üle. N1 kirjeldab niisamuti, et on silmanud biorelvaga seotud postitusi, kuid lisaks on tema uudisvoos liikunud ka teave, nagu oleks koroonaviiruse levikul ja 5G levi vahel seoseid. 5G leviga seotud postituste nägemist tunnistavad kõik intervjuueeritud peale M2-e.

N1 on enda sõnutsi märganud ühismeedias levimas ka ohtlikku informatsiooni ehk postitusi, milles kirjeldatakse, et koroonaviirus ei ole tavalisest gripist hullem ning karantiin on ebavajalik. M1-le meenus jällegi märtsis kulutulena levinud postitust, milles kirjeldati, et Tallinnas kehtestatakse sedavõrd karm karantiin, et liiklus linnast sisse ja välja pannakse kinni.

Kõige levinum viis info tõepärasust kontrollida, on seda *guugeldada*. Intervjuueeritud kirjeldasid, et teevad seda siis, kui loetava tõttu lähevad „silmad suureks“, kui kasutada M1 kujundlikku väljendit.

N2: „Kui need [postitused] tunduvad sellised nagu UFO-d, kui need tunduvad mingisuguse väga äärmusrühmituse või väga äärmuslike mõtetega inimeste väljendused, mis ei allu tavapärastele füüsika või väljatöötatud meditsiini-, teadusuuringutele, kui need minu jaoks lähevad teadusega vastuollu näiteks, siis see ei ole enam okei.“

N2 öeldust koorub välja ka lugeja varasemate teadmiste roll info õigsuse üle otsustamisel. Et võimaliku väärinfo äratundmisel mängivad rolli juba omandatud teadmised, kirjeldavad ka teised.

N4: „Ja kui mul tõesti tekib mingisugune kahtlus ja teema pakub mulle huvi, siis ma otsin mingit täiendavat informatsiooni, teaduslikke artikleid – ma proovin enda jaoks selle välja mõelda.“

5.2.2.2. Venekeelsete intervjuude kokkuvõte

Venekeelsete intervjuueeritavate hulgas olid esindatud erinevas vanuses ja erinevatest piirkondadest inimesed, kelle temaatilised huvid on väga erinevad. Üldiselt võib öelda, et kindlasti huvitab intervjuueerituid kodukohas toimuv (mis võib hõlmata ainult konkreetset linna või valda, aga kodukoha-huvina võidakse määratleda ka laiemalt Eestis toimuvat), samuti ollakse üldiselt huvitatud maailmas toimuvast (eelkõige siis Euroopa, Venemaa, USA). Väga paljud intervjuueeritavad hakkasid oma teemahuvisid selgitama koroonainfo kaudu – see oli see, mis intervjuude läbiviimise ajal (s.t 2020.a. oktoobrist kuni detsembrini) oli kõige olulisem kõneaine. Sageli hinnati ka meedia infopakkumist või info kättesaadavust selle alusel, kas ollakse rahul koroonaga kohta käiva teabega. Teine oluline teema, mis ajendas võrdlema erinevate riikide meediakajastust, on intervjuude tegemise perioodil suurt tähelepanu pälvinud Navalnõi mürgitamise juhtum.

Järgnevalt anname intervjuudega kogutud infost ülevaate järgmiste küsimuste lõikes:

- Kuidas hindavad intervjuueeritud meedia infopakkumist?
- Milliseid meediakanaleid hinnatakse usaldusväärseteks, milliseid vähem-usaldusväärseteks ja kuidas seda põhjendatakse?
- Kas ja kuidas on muutunud intervjuueeritute meediakasutus seoses koroonapandeemiaga?
- Kuivõrd vajalikuks peetakse kontrollida kahtluste korral info õigsust?
- Milliseid võtteid kasutatakse intervjuueeritavad kahtlase info kontrollimiseks?

Kuidas hindavad intervjuueeritud meedia infopakkumist?

Enamik intervjuueeritavatest on pigem rahul sellega, kuidas meediakanalid kajastavad neid huvitavaid teemasid. Aga sealjuures märgitakse nt, et ei ole võrdlusmomenti:

Siin tuleb mainida, et nad kajastavad neid samamoodi kogu elu. Ning mina ei tunne nagu midagi muud. (2.3.)

Mul on raske võrrelda millegagi, sest mul on faktiliselt see informatsioon, mida mulle antakse. Aga kui mind huvitab miski, hakkam edasi „kaevama“. (2.4)

Samas on ka neid, kes pole rahul:

Arvan, et ei ole. Võiks olla rohkem ja võiks rohkem kaasata teatud valdkonna erinevaid spetsialiste. Kui me räägime meditsiinist, siis küsitletakse üksnes arste, aga tegelikult on väga palju spetsialiste selles valdkonnas. (3.7.)

Või on rahul osaliselt, tundes puudust aktuaalse teema e pandeemia kajastamises:

Üldiselt jah. Tõsi, kui rääkida tervise teemal, siis kirjutatakse koroonaviirusest mitte nii palju kui tahaks. Mulle tundub, et meid ei informeerita kõigest, kui rääkida sellest teemast. (3.4.)

Vaadatakse mitmeid allikaid piisava koguse informatsiooni hankimiseks:

Noh, ma loen ja vaatan mitmeid allikaid. Ma ju loen ja vaatan, ütleme, Eesti ajakirjandust, Postimeest, Äripäeva. (2.2.)

Vastajad märgivad, et erinevates kanalites võidakse kajastada informatsiooni erinevalt, ning siinkohal tuleb vaadata erinevaid uudiseid:

Ma märkasin, et kajastatakse igal pool erinevalt. Mistõttu vaatan erinevaid uudiseid (2.6.)

Seoses erinevates kanalites erineva kajastamisega rääkisid mitmed vastajad Navalnõi juhtumi kajastamisest:

Teate, väga erinevalt kajastati härra Navalnõi mürgitamist. Informatsiooni esitati kuidagi erinevalt, väga erinevalt. [Küsimus: Kas võite konkretiseerida riikide või meediakanalite järgi?] Riigid: Venemaa avalikud meediakanalid, Venemaa meedia, Eesti meedia, Suurbritannia meedia. (3.1.1.–3.1.2.)

Venemaa kanalid räägivad [juhtumist] midagi teisiti minu arvates, ma võin eksida. (3.2.)

Kiidetakse meediakajastust Eestis:

Eestis kajastatakse normaalselt. (3.2.)

Mõni suhtub kriitiliselt Venemaa meediakajastusse, kus on kajastus võrreldes ELiga ebapiisav:

Kui võtta meie Euroopa territooriumi, siis informatsiooni piisab. Kui võtta Venemaa meediat, siis seal juba, muidugi, pole sama. (3.1.1.–3.1.2.)

Rahulolu info pakkumisega võib sõltuda meediakanalist:

Üldiselt olen rahul, jah. Ent see sõltub väljaandest, mõned väljaanded võiks olla paremad. (1.6.)

Sõltub konkreetsest ajalehest või portaalist. (3.3.)

Reeglina kahtlen Delfi kirjutistes. Põhimõtteliselt kirjutab Postimees sama. Ma ei usalda kunagi kõiki uudiseid sajabrotsendiliselt. (3.4.)

Kiidusõnu vääris Eesti meedia laiemalt, mõnel vastajal kuni täieliku usalduseni, kui ka konkreetsed meediakanalid. Nt antud intervjueeritav usaldab Eesti meediat täielikult, ent suhtub kriitiliselt muude riikide meediasse:

Meedia puhul ei usalda ma üldiselt seda informatsiooni, mida sealt edastatakse. See töötab igal juhul poliitika heaks, riigi heaks. Meil Eestis, kuna on väike riik, ma usaldan täielikult. Kus suured Euroopa riigid, Venemaa, vaat see, noh... (2.1.)

Meediat süüdistatakse ebaobjektiivsuses:

Vaat kui nad kirjutavad, näib selgelt, mida nad kirjutavad, nad ise on ühe poole poolt. (1.3.)

Ning sestap objektiivselt – vaadates uudiseid, tuleb jagada kõike vähemalt kaheks ning isegi ka kaheksaks, selline vene kõnekäänd. (2.8.1.–2.8.3.)

Arvatakse ka, et objektiivset meediat ei ole olemas:

Ma ütleks, et sõna „sõltumatu“, „supersõltumatu“ ja „superobjektiivne“ meedia (...) – seda ma ei usu. (2.2.)

Usutakse ka nn vandenõu teooriat, et pakutakse neid uudiseid, mis on edastamiseks lubatud:

Üldiselt tuleb paraku vaadata alternatiivseid meediakanaleid, sest on ilmne edastamiseks lubatud informatsiooni kopeerimine. (2.9.1.–2.9.2.)

Mainitakse, et eriti tähelepanelikult tuleb suhtuda poliitika uudistesse, mida ei tohi usaldada pimesi:

Noh, vaieldamatult poliitika teema, ja nüüd on see seotud Venemaaga. Või Ameerika... vaat olid valimised – see oli õudusunenägu, õudus. See, jah, selline teema... (1.7.)

(...) enamik selliseid teravaid poliitika uudiseid ja sisu, need satuvad peaaegu automaatselt kahtlaste kategooriasse (2.3.)

Ehk poliitika uudised tekitavad Teil usaldamatuse, sest need on poliitilised?

Absoluutselt, absoluutselt, jah, absoluutselt. (2.4.)

Milliseid meediakanaleid hinnatakse usaldusväärseteks, milliseid vähemusaldusväärseteks ja kuidas seda põhjendatakse?

Eesti meediast hinnatakse kõrgelt ERRi venekeelset telekanalit ETV+ ja uudisteportaali rus.err.ee kvaliteetse meediakajastuse eest. Mainitakse nii nende paremaid ressursse kui ka kvaliteetsemat ajakirjanike tööd. Nt:

Eesti kohta vaatan kõige rohkem ETVd [mõeldakse ETV+] muidugi. See on minu peamine kanal. (2.4.)

Riiklikud [paremini kajastavad] muidugi, neil on kõige rohkem informatsiooni. (...) Ma loen mõnikord online ja [vaatan] kanalit ETV+, need on samuti ERRist. Seal „Aktuaalne kaamera“. (3.3.)

Ühed – kvaliteetselt, ütleme jah, see, mis ERR. Sest neil on märgatavalt kvaliteetsemalt, kui teistel Eesti omadel. (2.7.)

Tead, viimasel ajal meeldib kõige rohkem uudisteportaal ERR, teisi ma enam ei taha vaadata sama palju. (1.8.)

Samas pälvivid kriitikat ka ERRi kanalid, nt ülaltoodud ETV+ kritiseeritakse eba-professionaalse töö pärast, kui püütakse minna reportaažide tootmisel lihtsamat teed – filmitakse samu inimesi ja samades asutustes. Vastaja nimetab seda *omade vaheliseks ürituseks* («междусобойчик», 1.1.), mille tõttu ei tunne ta näiteks eestlastele ammu tuntud eesti eksperte, keda ei kutsuta ETV+ eestrisse.

Kiidetakse ja kritiseeritakse ka Eesti erameedia kanaleid, millest kõige sagedamini mainitakse venekeelseid (aga vähemal määral loetakse ka eestikeelseid) DELFI ja Postimeest:

DELFI [venekeelne] on minu lemmik koduleht, vaatan. (2.2.)

DELFI, ma loen DELFI alati ehk suurem osa [uudiseid] tuleb nagu sealt. (2.10.)

Postimees meeldib mulle muide. Ei tea miks, ta on stiilne. (3.2.)

Noh, näiteks Postimees... Arvan, et Postimees on väga kallutatud. (...) Nad valetavad palju ja kirjutavad jama. (1.6.)

Sest see [DELFI] muutus prügimäeks. Oma uudiseid pole. Üritatakse teha midagi ise, aga seal tase selline, tead, debiilik debiilikule. (3.3.)

Minul on arvuti töölaual kaks, nagu nad räägivad, kõige sagedamini külastavat saiti – see on DELFI ja Postimees vene keeles. Nad on otse pandud lauale. (2.4.)

Eesti venekeelseid erameedia kanaleid kritiseeritakse kirjaoskamatus ja/või halva tõlke eest. Nt pandeemia kohta kirjutatud ebaselge uudise kohta:

...see oli kas väga halb tõlge, või kirjutas niivõrd ebaprofessionaalselt see, kes kirjutas, seal oli täiesti ebaselge... (...) (1.3.)

Või DELFI vene tõlke arvustamine:

Ma näen väga sageli, et tõlge pole neil eriti hea. Kohati võiks nagu parandada seda teemat. (2.5.)

Arvustaja vaatab uudiseid ka DELFI eestikeelses versioonis ning näeb erinevusi samade uudiste kajastamises kahes keeles:

Erinevused tekstis seal on, ütleme otse. Ning isegi, ütleks ma, ka natukene isegi see, millist informatsiooni edastatakse esmajärjekorras. (2.5.)

Erineva informatsiooni avaldamist portaalide erinevates keeleversioonides rõhutab ka teine vastaja:

Kui ma loen uudiseid DELFIs või ERRis, siis mulle ei meeldi see, mida ma näen. Uudiseid tõlgitakse ühest keelest teise ja vaatad – vene keeles on midagi muud. Erinev informatsioon. Mulle tundub, et see võib viia ühiskonna lõhestamiseni. Näiteks sageli on oluliselt vähem informatsiooni venekeelses DELFIs kui eestikeelses. (3.5.)

Suurriikide – eeskätt USA ja Venemaa – meediat süüdistatakse ebaobjektiivsuses:

Venemaal on „Rossija 24“. (...) Kui on vaja just uudiseid, uudiseid, siis saab vaadata neid. Neutraalsuse eest ei vastuta, seda seal ei ole ja ole ka tulevikus. (2.7.)

CNNil, CNN – noh, selline kanal, mis nagu, ma tõepoolest arvan, et see on fake news. (2.8.1.–2.8.3.)

Aga mõnda Venemaa kanalit peetakse usaldusväärseks, nt erameedia kanalit Kommersant:

[Küsimus: Kas see uudis tundub Teile usaldusväärseks?] *Kommersant on hea kanal, avaldab palju tähtsat informatsiooni. (1.8.)*

Kommersant, vaat Kommersanti ma usaldan. (1.7.)

Ent põhjendused võivad tunduda küsitavatena:

Kommersanti jah, tunnen, mõnikord loen, noh, mitte liiga sageli. Kui minu tädi sõidab Venemaale, ta ostab mõnikord seda. Talle meeldib. Arvan, et see on väga hea ajaleht. Mul lihtsalt pole aega lugeda nii palju. Ma arvan, et Kommersant on nagu Meduza. (1.9.)

Aga mõni vastaja kahtleb ka Kommersanti edastatava informatsiooni õigsuses:

Mitte 100%. Selle võiks ka üle kontrollida. (1.3.)

Ent ülaltoodud vastaja usaldab täielikult Venemaa riigile kuuluva uudisteagentuuri TASSi edastatavat informatsiooni:

Aga TASS, kas Te arvate, edastab üldiselt tõepäraselt informatsiooni?

Jah, aga võib-olla mul on muidugi stereotüüp. Siiski jah. (1.3.)

TASSi peavad usaldusväärseks ka mitmed teised vastajad (2.2., 2.3., 2.4., 2.6., 2.7., 2.10), nt:

Kui on olemas allikas ning Teie ütlete, et see on TASS, kas tuleb välja, et see on usaldust väärt?

Jah, ma arvan, et jah, ma usaldaks sellist. Ent ma räägin, et klikiksin sellele, kas tuleb TASS või mitte. (2.10).

Aga TASSi puhul mainitakse ka, et see võib edastada informatsiooni, mis antakse nt kaitseministeeriumi poolt (2.2.) ehk kärbitud informatsiooni.

Inglise keelt valdavad vaatavad sageli CNNi, Fox News'i ja BBCd, aga annavad endale aru, et seal võib näha kallutatud seisukohti. CNNi ja Fox News'i mainitakse seoses demokraatide ja vabariiklaste varjamatu toetamisega vastavalt:

Biden tunnistati valimiste võitjaks ning CNN kommenteerib seda ühe intonatsiooniga ja ühtede kokkuvõtetega sellest, ütleme nii, jah, noh, aga Fox [News] kommenteerib muu mätta otsast, nõnda siis. (2.3.)

Loetakse Venemaa suurportaali Yandex ja Mail.ru uudiseid, vaadatakse PBKd ja NTVd, kuulatakse raadiot või vaadatakse portaali Ehho Moskvõ jm. Vaadatakse ka opositsioonilisi kanaleid nagu Novaya Gazeta, Dožd, Meduza (asub Lätis, aga käsitletakse Venemaa opositsioonilise meediana). Samas kritiseeritakse ka neid ühekülguse ja ühesuguste ekspertide kaasamise eest. Nt:

Ma arvan, et Dožd edastab üht ja sama vaatevinklit, absoluutselt ühed ja samad inimesed on leitud ekspertideks, ning see nagu pole juba huvitav. (1.1.)

Eli kanalitest on populaarne telekanal Euronews vene keeles:

Televiisoris kanal number üks on Euronews. See on meil iga päev, iga hommik, iga õhtu. (2.6.)

Kanal saab kiita paljalt faktide edastamise eest:

[Kajastab] Üsnagi külmalt, kuidagi erapooletult. Ma võin ju eksida. Seal faktid, faktid, faktid olid paljad. (3.2.)

Vastajad räägivad ka teistest, vähem tuntud meediakanalitest, mis on seotud nende kitsamate huvide ja hobidega, nt Soome Yle vene keeles (2.9.1–2.9.2, 3.6.), mitme vastaja (1.3., 1.4., 1.7., 1.9., 3.6. – nendest vaid kaks esimest loevad regulaarselt vene ja saksa keeles vastavalt) usaldusväärseks peetav Deutsche Welle vene keeles (1.3.) ja saksa keeles (1.4.), Iisraeli venekeelne uudisteportaal Vesti.co.il (1.1.), Venemaa spordiudiste portaal Sports.ru (2.7.), uudisteportaal ja telekanal Eurosport (2.10), Venemaa uudisteportaal Tsargrad (2.7.) jt. Nendes suhtutakse kui usaldusväärsetesse kanalitesse. Viimase puhul mainitakse selle pühendumust kindlale auditooriumile: vene rahvustele ja monarhistidele (2.7.).

Kui analüüsida seda, millest võiksid tuleneda intervjuueeritavate erinevad hinnangud meedia infopakkumisele, siis tuleb esmalt esile, et intervjuueeritavad tarbivad informatsiooni, lähtudes enda vajadustest ja huvidest. Nt võidakse eelistada peaaegu üksnes informatsiooni Eestis toimuvast, v.a teatud ülemaailmsed teemad (tehnika ja teadus), ehk muud uudised pakuvad huvi *niivõrd, kuivõrd, sest ma olen ju Eestist* (3.3.). Samas teine vastaja ei ole huvitatud Eesti uudistest, eelistades välisuudiseid (1.2.), kuna see seotud tema erialaga (rahvusvaheliste projektide juhtimine). Aga need on pigem erandid, sest enamik vastajaid tarbib meedia sisu üsna erinevatest kanalitest. Mitmekeelsed (vene, eesti ja inglise, vene ja eesti) võivad vaadata ja lugeda viit või rohkem kanalit iga päev (nt 2.3., 2.7. jt).

Kokkuvõtteks tarbitakse seda, mis meeldib, isegi kui mõistetakse, et tegemist on kallutatud meediaga, ja/või võimalikult palju allikaid tervikliku pildi tekkimiseks või kindlaks faktide kontrollimiseks. Viimane on siis kombeks meediapädevamatele vastajatele.

Kas ja kuidas on muutunud intervjuueeritute meediakasutus seoses koroonapandeemiaga?

Pandeemia osutus intervjuueeritute seas üheks populaarseks teemaks. Mõni neist uurib seda isegi professionaali vaatevinklist, olles meedik (2.5.), proviisor (3.2.) või füsioterapeut (2.9.1.–2.9.2.). Just pandeemia uudised tekitavad inimestel küsimusi ja panevad neid edasi „kaevama“, kasutades muid meediakanaleid või otsides ametlikku informatsiooni asutuste saitidelt:

Vaat konkreetset numbrid teatud arvude kohta, tõepoolest käisin, vaatasin ka otse riikide lõikes, ning mõned saidid avaldavad koondstatistikat. Numbrid said tõepoolest kinnituse. (1.3.)

Märgatakse kahtlaseid uudiseid pandeemia kohta eelkõige välismaedias:

Jah, need [kahtlased uudised] olid kaugetes regioonides: need on USA, Lõuna-Aasias, võib-olla Jaapan, India... (3.1.1–3.1.2)

Inimestel on soov saada rohkem informatsiooni pandeemia kohta, olla pidevalt kursis:

Nad nagu täiendavad ju seda päeva jooksul. Põhimõtteliselt võiksid nad kirjutada natuke rohkem. (2.5.)

Seoses pandeemiaga kritiseeritakse meediat hirmu äratamises:

Kirjutavad nii palju ja niivõrd hirmuäratavalt sellest koroonaviiruse infektsioonist, et see tekitab inimestes hirmu. See on esimene. Ning selle tagajärjeks eksisteerib teatud inimeste käitumise programmeerimine. Näiteks kui tuled kuhugi maskita, on inimesed nii kurjad, et on valmis peksma sind kividega selle eest, et tulid maskita. (2.9.1–2.9.2)

Üks intervjuueerija rõhutab, et meedia kujutab asju liiga tumedates värvides, eelistades vägivalda teemalisi uudiseid ja hirmutades koroonaviirusega:

Milliga ma ei ole nagu rahul – sellega, et meedia nimelt väga tugevasti kujutab asju tumedates värvides. (2.8.1.–2.8.3.)

Kuivõrd vajalikuks peetakse kontrollida kahtluste korral info õigsust?

Intervjuueeritavate hinnangud meedia infopakumisele ja tähelepanelikkus valeinfo suhtes on seotud nende meediapädevusega. Meediapädevaks võib hinnata intervjuueeritavaid, kes teavad ja oskavad selgitada, kuidas toimib ajakirjandus ja mis vahe on ajakirjandusel ja muul meedial – s.t kuidas toimub käsitletavate sündmuste valik meediasse, kust saavad ajakirjanikud infot, milliste võtetega püütakse saada auditooriumi tähelepanu, millised on kanalite vahelised erinevused jms. Meediapädevus on erinev, on nii neid, kes tunnistavad, et neil pole võib-olla õigus teatud väidete puhul või ei tunne nad kajastatavate sündmuste eripära, või teema on neile täiesti võõras. Nt üks vastaja, kes sai kord isegi meediakanali nalja kergeusklikuks ohvriks, usaldab täielikult ametlikke uudiseid koroonaviiruse kohta ja ei soovi kontrollida:

Ma ei kontrolli midagi. Ma aktsepteerin, et see on olemas. Mida siin kontrollida? See on. (2.4.)

Aga on ka neid, kes tunnistavad, et hoiavad end pidevalt kursis või koguni suhtlevad tegutsevate ajakirjanikega ja tõepoolest teavad enda arvates, kuidas toimib ajakirjandus.

Sedasi teengi [sean iga uudise informatsiooni kahtluse alla], sest ma arvan, et see esitatakse mulle läbi kellegi tajumise prisma. (...) Mul on lihtsalt tuttavad töötanud infoagentuurides, ma tean, kuidas on korraldatud nende hierarhia. Uudis lastakse välja ning see peab olema just selline, millisena kinnitas selle toimetaja, kust visatakse mõningaid fakte, sõnu jne. Ehk mina saan vastavalt mingi ümbertöödeldud toote, hakkliha, mitte puhast liha: visati, keerati, lisati ürdid või midagi ja vaat see on nagu restoran. (2.8.1.–2.8.3)

Mul lihtsalt juhtus nii, et oma hariduse ja tuttavate tõttu on mul piisavalt sõpru ja tuttavaid, kes on seotud meediaga nii või teisiti. (2.3)

Haavatavad on need intervjueeritavad, kel puuduvad ka teadmised teistes valdkondades, nt ajaloos või meditsiinis, mis moonutab uudiste tajumist nende poolt. Ebapiisavate meedia teadmiste jm teadmistega vastaja võib pidada kahtlaseks ka uudist, mis on täiesti usaldusväärne. Või vastupidi. Nt enamik kasutajaid järeldas, et stiimulmaterjalides kasutatud neljas uudis (COVID-19 nime kohta) on tõepärane ehk tegemist inimeste rumalusega.

Siiski leidub intervjueeritute hulgas ka väike grupp neid, kes on oma kriitilisuses liikunud äärmusesse – kahtlustavad igas teemas valeuudiseid – *See kõik on fake news* (1.6). Põhjalikumal uurimisel selgub, et valeinfo jagamise all peetakse silmas eelkõige seda, et intervjueeritaval on tekkinud arvamine, et kõik poliitikud valetavad. Kuna aga üldauditooriumile suunatud meedia sisus on väga palju poliitilisi teemasid, siis lähtuvalt sellisest arvamusel hindab ka intervjueeritav kogu uudismeedia sisu valeinfooks.

Suur hulk intervjueeritavaid toob välja, et satuvad ebausaldusväärse informatsiooni peale tihti või kogu aeg. See probleem tuuakse välja just Eesti meediaväljaannete puhul nagu Delfi või Postimees. Mitmest intervjuust käib läbi ka valetamise küsimus – mis viitab, et on arvamus tahtlikust valeinformatsioonist. Näiteks:

Sageli. Kogu aeg. Võib-olla tegi see mind üsna küüniliseks, ma enam ei taha uskuda midagi. (1.4.)

On intervjueeritavaid, kes teevad vahet tahtlikul valel (злонамеренный фейк) ja naljal (прикол). Valeks võidakse hinnata ka see info, mis on vastuolus intervjueeritava isikliku kogemusega:

See oli midagi koroonaviirusega seotut. Ei mäleta täpselt, mis ... Aa, oli uudis minu meelest Postimehes, et Ida-Virumaal kannavad 80% inimestes maski. Ma tean juttudest ja ka ise nägin, et see ei ole tõsi. Ja Harjumaal sama lugu. Väga vähe inimesi kannab maski, võrreldes Tartuga nt. (3.4)

Teine vastaja seostab ülaltoodu asjaoluga, et suur osa ida-virulastest ei loe Eesti uudiseid, vaid on rohkem häälstatud just Venemaa uudistele. Neil on põhimõtteliselt üldine mitteteadlikkus sellest, mis toimub riigi sees, kus nad elavad. 30% kannab maske, eile tuln seal. Kui meil Tartus on 90% bussis kõik maskides, siis seal on nii nukker. (2.5.)

Arvataksegi, et mida lähemal sündmus toimub, seda lihtsam on info õigsust kontrollida, mida kaugemal – seda keerulisem.

Lihtne on hinnata Eesti asju. Kui aga nt uudistes teavitatakse olukorrast Itaalias ja näidatakse kahte haiglat, milles on olukord hull, siis on raske hinnata, kuidas see täpselt on. Itaalias on sadu haiglaid ja võib-olla teistes ei ole nii. Ja me tavaliselt ei lähe Itaalia riigiasutuste lehtedele lisainfot otsima. Seega teiste riikide puhul püüan ikka vaadata neid kanaleid, mida pean nende riikide puhul usaldusväärseks. (3.6.)

Põhiliselt äratav intervjueeritavates kahtlusi viidete või allikate puudumine. Samuti kanalid, kus uudis on avaldatud. Nt üks vastaja pole kuulnudki valeuudise avaldanud portaali kohta:

Kuna ma näen, et siis kirjutatud Dni.ru, siis ma ei ütleks, et see on tõepärane. Esimest korda kuulen sellisest uudisteportaalist. (1.2.)

Aga teine kahtleb selle tõsiduses:

... Dni.ru on üsna „kollane“ asi. Aga Moskva24 on meelelahutuslik, ütleme nii, väljanne. (3.6.)

Äratavad kahtlusi ka teemad, millest kirjutatakse. Näib, et osade intervjueeritavate jaoks on saanud valeinfot kokkuvõtvaiks väljendiks „lameda maa“ käsitlus.

Ja kui ma siis guugeldan infot ja näen, et see on pärit lehelt, millel on esilehel jutt nt lamedast maast, siis ma muidugi ei usalda seda lehte. (3.6)

Juhul kui väited, mis uudistes tuuakse, on väga absoluutsed, tekitab see samuti usaldamatuse tunnet. Tihti ei osata aga täpselt välja tuua neid detaile, mis kahtlema paneb.

Milliseid võtteid kasutatavad intervjueeritavad kahtlase info kontrollimiseks?
Kahtlase informatsiooni kontrollimisega tegeldakse reeglina siis, kui teema pakub suurt huvi. Kui ei paku, siis võidakse ignoreerida. Oluline on just vajaduse olemasolu. Samuti ei hakata kontrollima, kui ei ole piisavalt aega:

Kui on aega, võin ma ronida kuhugi internetti ja vaadata, mida kirjutasid teised samast probleemist, samast küsimusest. Kui on aega. (1.3.)

Kõige sagedamini otsitakse informatsiooni teistest meediakanalitest ja ka ametlikest allikatest. Kas siis guugeldatakse või minnakse konkreetse ametliku allika veebilehele.

Ainus variant minu jaoks on minna teistele saitidele, otsida internetist, et, võib-olla on mingid teised infoallikad. (2.1.)

Väga palju kasutatakse ka seda, et kahtlast infot arutatakse teiste, intervjueeritavatele oluliste inimestega. Samuti arutatakse kahtlaseid uudiseid koos sugulaste, sõprade ja kolleegidega:

Noh, kolleegidega arutame alati, me arutame kõike. Kolleegidega meeldib arutada kõike. Hommikul arutame. Lõunal arutame. (1.1.)

Aga võidakse vältida arutamist nendega, kel on teine seisukoht, konflikti vältimise eesmärgil:

Tööl ei ole aega arutada seda. Perel on oma seisukoht – nendega isegi pole milleski lobiseda. Nad vaatavad ka teatud meediat, sealt arusaadav, milline on nende seisukoht. (2.7.)

Koroona uudise suhtes olid kahetised arvamused: ühed soovisid informatsiooni rohkem saada – nakatunute, piirangute või vaktsiinidega kohta. Teised pigem vähendasid oma uudiste tarbimist tänu sellele. 1.8. tõi välja, et koroonaajal uudiste jälgimine tõi kaasa pigem ärevust, hirmu ja usaldamatust.

Stimulmaterjalide kasutamisest tulid esile järgmised üldised tähelepanekud:

- Usaldusväärse küsimust ei teki intervjueeritava jaoks siis, kui tekstis käsitletav teema või sündmus on tema jaoks ebaoluline või ebahuvitav. Info usaldusväärsust püütakse hinnata vaid selle info puhul, mis on inimesele oluline ja huvipakkuv – mida inimene peab vajalikuks paigutada oma olemasolevate teadmiste kogusse.
- Meediateksti usaldusväärse hindamisel mõjutab hinnangut eelkõige üldine hoiak meedia suhtes: mida vähem usaldatakse meediat kui sellist, seda kriitilisem ollakse konkreetsete meediakanalite suhtes. Samuti tehakse vahet usaldusväärsetel ja ebausaldusväärsetel meediakanalitel. Usaldusväärsete kanalitena toodi esile Eesti avalik-õiguslik kanal, väliskanalitest Deutsche Welle, Euronews, TASS, Kommersant, Yle jt suured vene keeles infot levitavad kanalid. Sotsiaalmeedia info suhtes ollakse pigem skeptiline.

- Meediateksti usaldusväärsuse hindamisel lähtuvad intervjueeritavad eelkõige oma olemasolevatest teadmistest (kui tekst ei ole olemasolevate teadmistega kooskõlas, see räägib teadmistele vastu, siis hinnatakse tekst ebausaldusväärseks) – aga selleks, et taoline kognitiivne operatsioon tehtaks, peab teema/ sündmus olema inimese jaoks piisavalt oluline. Kui usaldusväärsuse küsimus intervjueeritava jaoks aktualiseerub, siis pööratakse tähelepanu tekstitasandi elementidele: kas on viiteid usaldusväärsetele allikatele ja konkreetseid, isikutega seostatud tsitaate, samuti võimalust ise edasi otsida nt teksti lisatud linkide kaudu. Teksti autorit (nt ajakirjaniku nime) reeglina tähele ei panda.
- Meediatekst hinnatakse ebausaldusväärseks siis, kui intervjueeritaval on üldine kriitiline hoiak kanali suhtes või on tugevalt väljakujunenud hoiak sündmuse osapoolte, osalevate riikide, seotud isikute või konkreetsete teemade suhtes. Samuti siis, kui see läheb vastuollu intervjueeritava teadmistega või hinnangutega sellest, kuidas asjad on (nt kui tekstis on kirjas, et Nõukogude Liit vallutas Kuriilid, aga intervjueeritav ei arva, et tegemist oli vallutamisega, hinnatakse selle infokillu põhjal kogu tekst kallutatuks ja ebausaldusväärseks).
- Uudise usaldusväärsuses panevad kahtlema ka löövad ja kutsuvad pealkirjad. See on esimene tegur, mis häälestab olema teksti sisu suhtes pigem skeptiline.
- Intervjueeritavad, kellel on üldine kriitiline hoiak meedia päritoluriigi suhtes (nt Venemaa), hindavad selle riigi meedia üldiselt ebausaldusväärseks, sisusse süvenemata.

5.3 Kokkuvõtteks: auditooriumi haavatavused ja vastupanuvõime

Koroonapandeemia on eriti teravalt toonud esile küsimused auditooriumi haavatavusest ja toimetulekust rohke ning sageli vastukäiva infoga. Kvantitatiivsete uuringutega on fenomeni ka päevakajaliselt uuritud. Ankeetküsitlustes on olnud võimalik küsida inimeste enda hinnanguid oma informeeritusele ja tähelepanelikkust erineva info suhtes. Samuti nt seda, kas tajutakse valeinfo uputust ning inforuumi reostatust. Selleks, et hinnata tervikuna meedia rolli valeinfo levitamisel ja auditooriumi haavatavuse süvendamisel või vastupanuvõime kujundamisel, viisime läbi kaheosalise uuringu. Ühelt poolt meedia sisuanalüüsi, teisalt süvaintervjuid, mis võimaldasid kaevuda sügavamale auditooriumi vastupanuvõime kujundamise strateegiatesse.

Sisuanalüüsi jaoks püstitasime uurimisküsimuse: Kuidas konstrueeritakse erinevates keeltes meedias konkreetseid Venemaaga seotud või Venemaal toimuvaid sündmusi?

Auditooriumianalüüsi läbiviimiseks küsisime: Kuidas hindavad intervjueeritud meedia infopakumist koroonas osas ja üldiselt ning millega on erinevad hinnangud meediale seotud? Milliseid muutusi esineb inimeste meediakasutuses seoses koroonapandeemiaga? Milline on intervjueeritavate meediapädevus ja milline haavatavus valeinfo suhtes? Milliseid võtteid kasutavad intervjueeritavad kahtlase info kontrollimiseks? Mille alusel hindavad intervjueeritavad meediatekstide info usaldusväärsust ja ebausaldusväärsust?

Sisuanalüüsi põhjal võime järeldada, et Eesti online-uudisteportaalid pigem hoivad Venemaa teemade kajastamisel ettevaatlikumat joont, mis sageli tingib ka infovaesuse – olemasolev info on esitatud auditooriumi jaoks kuivalt ja igavalt. Eesti üldauditooriumile suunatud online-uudistekanalid püüavad mitte kaasa aidata pingete ja

konfliktide tekkimisele idanaabriga. Auditooriumi intervjuudest tuli aga lisaks välja see, et üldjuhul hindab Eesti venekeelne elanikkond avalik-õigusliku meedia (s.h vene keeles) pakutavat sisu kvaliteetsemaks ja usaldusväärsemaks kui erakanalite sisu ning ka kõrgemalt kui Venemaa kanalite sisu. Eesti eraõiguslikel alustel toimivatele venekeelsetele uudisteportaalidele (Delfi, Postimees) heidetakse ette liiga kitsast infomenüüd, samuti seda, et nendest üksi ei pruugi saada piisavalt uut teadmist huvipakkuvate teemade kohta. Auditooriumi teemahuvid on väga laiad ja spetsiifilised, auditooriumi infovajadused on laiemad kui seda suudab rahuldada kohalik meedia.

Koroonapandeemia ja sellega seotud avalikkuses laialt arutatud valeinfo levimise kahtlused on muutnud inimesi info suhtes tähelepanelikumaks ning teadlikumaks meediatarbijaks. Seda sõltumata sellest, kas tarbitakse klassikalist uudisteajakirjandust või saadakse infot ainult sotsiaalmeediast. Süvaintervjuude põhjal võib väita, et avalikkuses aset leidvad arutelud selle üle, kas meediat saab usaldada või mitte, arendavad ka meediatarbijate meediapädevust. Üks meediapädevuse ilminguid ongi tarbijate aktiivsus kahtluste korral uusi allikaid otsida, et kahtlusi kontrollida.

Lisa

Intervjuu kava venekeelsele intervjuueeritavale

(kava oli tõlgitud vene keelde)

I osa

Milliste teemade uudiste vastu tunnete huvi, mida meedia kajastab? (*Kui ei oska vastata, siis aidata kaasa*: nt majandus, kultuur, poliitika, sport, teadus, tavaliste inimeste elu, kurioosumid, staarid jne).

Kas üldiselt olete nende teemade kajatamisega rahul? (kas infot on piisavalt, kas teemasid kajastatakse piisavalt põhjalikult, jne)

Milliste piirkondade uudised Teile rohkem huvi pakuvad? (*Kui ei oska vastata, siis aidata kaasa*: nt kodukoha uudised, linna/ maakonna uudised, Eesti uudised, Euroopa uudised, Venemaa uudised, Ameerika uudised jne)

Miks just need piirkonnad? (kas on isiklikke kogemusi seal reisimisest, viibimisest; kas sugulased ja sõbrad, äripartnerid elavad seal vms)

Kuidas üldiselt olete nende piirkondade kajastamisega rahul?

Kas oskate nimetada meediakanaleid, mis kajastavad nendes piirkondades toimuvat paremini ja põhjalikumalt kui teised? (*kui räägib siin sotsiaalmeediast, siis ka see läheb arvesse*)

Kui tihti tuleb ette, et satute info peale, mille suhtes kahtlete, kas ikka meedia edastab tõest infot? (*Kui sellist asja esineb, paluda tuua mõni näide, kui ta mäletab; võib ka lisaks aidata*: kas nt koroonaviirusega seoses võis sellist infot esineda?)

Kas oskate öelda, mis Teis tavaliselt kahtlust äratav info õigsuse suhtes?

Kui seda juhtub, et Teil tekib kahtlus info õigsuses, siis mida Te teete? (*Ei anna variante ette, aga kui on nimetanud ära esimesena pähe tulnud asjad, siis küsida ka neid variante*: Otsite lisaks teistest meediakanalistest? Arutate mõne tuttava või sõbraga? Võtate meediakanaliga kontakti ja palute selgitada?) *Lisaküsimus*: Kas nt koroonajaal pidite sagedamini infot üle kontrollima ja lisainfot otsima, et aru saada, kuidas olukord muutunud?

II osa

Nüüd ma palun Teil lugeda mõnda uudist ja kommenteerida, kuidas Te seda uudist hindate.

Kui vastaja on lugenud ja oma esimese kommentaari öelnud, siis küsida lisaks: 1) Kas Teile selline uudis, kui see Teile silma alla satub, pakuks huvi? Miks? 2) Kas uudis tundub usaldusväärne? On see info Teile arvates õige? 3) *Kui ütleb, et on usaldusväärne, siis paluda selgitada*, millest ta saab aru, et on usaldusväärne; *kui ütleb, et ei tundu usaldusväärne, siis paluda selgitada*, mille tõttu tundub see ebausaldusväärne.

Ühiskonnateaduste instituut
Tartu Ülikool
Lossi 36, 51003 Tartu